



Broj: 05-50-1-561/16
Sarajevo, 13.7.2016. godine

BOSNA I HERCEGOVINA PARLAMENTARNA SKUPŠTINA BOSNE I HERCEGOVINE SARAJEVO			
PRIMLJENO 14-07-2016			
Organizaciona jedinica	Klasifikaciona oznaka	Redni broj	Broj priloga
01-	50-1-	495	16

PARLAMENTARNA SKUPŠTINA BiH

- Zastupnički dom -

SARAJEVO

PREDMET: Odgovor na zastupničku inicijativu – dostavlja se

Vijeće ministara Bosne i Hercegovine, na 63. sjednici održanoj 7.7.2016. godine, na prijedlog Ministarstva civilnih poslova utvrdilo je Analizu reforme obrazovanja u Bosni i Hercegovini, kao odgovor na zastupničku inicijativu koju je uputila Monika Tomić, zastupnica u Zastupničkom domu Parlamentarne skupštine Bosne i Hercegovine.

U privitku prosljeđujemo navedenu Analizu radi njegovog dostavljanja zastupnici.

S poštovanjem,


GENERALNI TAJNIK
Zvonimir Kutleša

Ministarstvo civilnih poslova Bosne i Hercegovine

**ANALIZA REFORME OBRAZOVANJA
U BOSNI I HEREGOVINI**

Lipanj 2016

SARDŽAJ

1. UVOD.....	3
2. ZAKONODAVNI, STRATEŠKI I INSTITUCIONALNI OKVIR OBRAZOVNOG SEKTORA.....	4
3. REZULTATI REFORME PREMA RAZINAMA OBRAZOVANJA.....	10
3.1. Predškolski odgoj i obrazovanje.....	10
3.1.1. Zakonska regulativa u predškolskom odgoju i obrazovanju.....	10
3.1.2. Strateški dokumenti u oblasti predškolskog odgoja i obrazovanja. 11	
3.1.3. Najznačajniji projekti u oblasti predškolskog odgoja i obrazovanja.....	12
3.2. Opće obrazovanje.....	13
3.2.1. Zakonska regulativa u općem obrazovanju.....	13
3.2.2. Aktivnosti Agencije za predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje, s fokusom na izradu Zajedničkih jezgri nastavnih planova i programa (ZJNPP) definiranih na ishodima učenja.....	16
3.2.3. Najznačajniji projekti u oblasti osnovnog i općeg srednjeg obrazovanja.....	18
3.3. Mogućnost uvođenja obveznog srednjoškolskog obrazovanja u Bosni i Hercegovini.....	18
3.4. Srednje strukovno obrazovanje i obuka s obrazovanjem odraslih.....	23
3.4.1. Zakonska regulativa u srednjem strukovnom obrazovanju i obuci. 23	
3.4.2. Strateški dokumenti u oblasti srednjeg strukovnog obrazovanja i obrazovanju odraslih.....	25
3.4.3. Reformski trendovi i europske dimenzije srednjeg strukovnog obrazovanja i obuke.....	26
3.5. Visoko obrazovanje.....	28
3.5.1. Zakonska regulativa u visokom obrazovanju.....	29
3.5.2. Strateški dokumenti u oblasti visokog obrazovanja.....	37
3.5.3. Najznačajniji projekti u oblasti visokog obrazovanja.....	38
4. Učešće u ERASMUS + programu.....	39
5. SAŽETAK.....	41

1. UVOD

Prekretnicu u reformi obrazovanja u Bosni i Hercegovini predstavlja dokument „Poruka građanima Bosne i Hercegovine – Reforma obrazovanja“ koji su potpisali svi ministri obrazovanja u Bosni i Hercegovini, na sastanku Vijeća za provedbu mira u Briselu u studenom 2002. godine, čime su nadležne obrazovne vlasti preuzele odgovornost i vlasništvo nad ovim procesom. Do tada je međunarodna zajednica vodila aktivnosti u ovoj oblasti, prvenstveno fokusirane na zaštitu i osiguranje prava na obrazovanje kao osnovnog ljudskog prava.

U ovom dokumentu su definirani glavni ciljevi reforme obrazovanja, predstavljeni u formi pet obećanja, kao i prateće aktivnosti koje je trebalo provesti do 2010. godine. Potpisivanje tog dokumenta dalo je poticaj procesu reforme na svim razinama obrazovanja.

Ministri obrazovanja ovim dokumentom obvezali su se na sljedeće:

Obećanje 1: „Radit ćemo kako bismo osigurali da sva djeca imaju mogućnost kvalitetnog obrazovanja u integriranim multikulturalnim školama na svim stepenima, oslobođeni političkih, vjerskih, kulturoloških i drugih predrasuda i diskriminacije, gdje se poštuju prava sve djece.“

Obećanje 2: „Osigurat ćemo kvalitetno temeljno obrazovanje na razinama predškolskih ustanova, osnovnih i općih srednjih škola, zasnovano na suvremenom nastavnom planu i programu, i modernom sustavu ocjenjivanja i dodjele certifikata učenicima i nastavnicima. Osigurat ćemo da učenike podučavaju dobro obučeni nastavnici u adekvatno opremljenim i efikasno vođenim školama.“

Obećanje 3: „Podržat ćemo ekonomski razvoj Bosne i Hercegovine kroz uspostavu modernog, rasprostranjenog, fleksibilnog i visokokvalitetnog sustava strukovnog obrazovanja i obuke, koji će odgovarati potrebama tržišta rada.“

Obećanje 4: „Poboljšat ćemo kvalitet visokog obrazovanja i istraživanja u Bosni i Hercegovini, bitno povećati broj osoba koje pristupaju visokom obrazovanju i osigurat ćemo puno sudjelovanje bosanskohercegovačkih sveučilišta u „Europskom prostoru visokog obrazovanja.“

Obećanje 5: „Osigurat ćemo transparentno, konkurentno, racionalno i finansijski održivo financiranje javnih resursa i implementirat zakonodavstvo u oblasti obrazovanja na svim razinama, koje se zasniva na europskim standardima i normama, a što je utemeljeno na međunarodnim konvencijama o ljudskim pravima.“

Naprijed navedena obećanja bila su istovremeno temelj za prijeko potrebnu modernizaciju i sveobuhvatnu reformu, kao i proces EU integracija u oblasti obrazovanja u Bosni i Hercegovini. Napominjemo da je Europska unija putem programa predpristupne pomoći (CARDS, IPA I) bila ne samo glavni donator nego i partner nadležnim obrazovnim vlastima u zahtjevnom, skupom i dugotrajnom procesu reforme obrazovanja u Bosni i Hercegovini.

2. ZAKONIDAVNI, STRATEŠKI I INSTITUCIONALNI OKVIR SEKTORA OBRAZOVANJA

Zakonodavni okvir

Shodno ustavnom uređenju Bosne i Hercegovine, oblast obrazovanja je u potpunoj i nepodijeljenoj nadležnosti entiteta Republika Srpska, deset kantona u Federaciji Bosne i Hercegovine i Brčko distrikta Bosne i Hercegovine. Svaka od dvanaest navedenih administrativnih cjelina ima svoje ministarstvo obrazovanja, zakone za oblast obrazovanja, proračun za obrazovanje, utvrđuje obrazovnu i udžbeničku politiku i ima sva druga prava i obveze koje proizilaze iz mandata nadležne obrazovne vlasti, odgovorne za organizaciju i funkcioniranje obrazovanja na svom području odgovornosti.

Na razini entiteta Federacija Bosne i Hercegovine (u daljnjem tekstu: Federacija BiH), Federalno ministarstvo obrazovanja i nauke ima koordinacijsku ulogu.

Od 2003. godine kada je uspostavljeno, Ministarstvo civilnih poslova Bosne i Hercegovine (u daljnjem tekstu: Ministarstvo civilnih poslova) u području obrazovanja nadležno je za obavljanje poslova i izvršavanje zadataka koji su u nadležnosti Bosne i Hercegovine i koji se odnose na utvrđivanje osnovnih principa koordiniranja aktivnosti, usklađivanja planova entitetskih tijela vlasti i definiranje strategije na međunarodnom planu.

Od 2003. godine, Ministarstvo civilnih poslova je sukladno svojim nadležnostima iniciralo usvajanje četiri okvirna zakona iz oblasti obrazovanja, i to Okvirni zakon o predškolskom odgoju i obrazovanju u Bosni i Hercegovini¹, Okvirni zakon o osnovnom i srednjem obrazovanju u Bosni i Hercegovini², Okvirni zakon o srednjem strukovnom obrazovanju i obuci u Bosni i Hercegovini³, Okvirni zakon o visokom obrazovanju u Bosni i Hercegovini⁴, kao i Zakon o Agenciji za predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje⁵. Usvajanjem ovih zakona stvoren je ne samo neophodan zakonodavni okvir za provođenje reforme obrazovanja nego i za EU integracije, odnosno usklađivanje ove važne oblasti sa relevantnim standardima i kriterijima koje važe u državama članicama Europske unije.

Strateški okvir

U oblasti **obrazovanja**, Ministarstvo civilnih poslova je u okviru svojih nadležnosti i u suradnji sa nadležnim obrazovnim i drugim vlastima iniciralo izradu i usvajanje većeg broja strategija koje definiraju različite razine obrazovanja, među kojima izdvajamo sljedeće strateške dokumente:

Strateški pravci razvoja predškolskog odgoja i obrazovanja u Bosni i Hercegovini koji je ujedno i prvi strateški dokument za ovaj vid obrazovanja u Bosni i Hercegovini;

Strategija razvoja srednjeg strukovnog obrazovanja i obuke za razdoblje 2007-2013. godina⁶ - izrađena je po metodologiji analize stanja, na osnovu dobrih i loših iskustava i preporuka sukladno pozitivnim trendovima u zemljama Europske unije. Kao temeljna polazišta poslužili su dokumenti: Lisabonska konvencija, Kopenhagenska deklaracija, Poruka građanima Bosne i Hercegovine, Europski kvalifikacijski okvir, te Zeleni i Bijeli papir. Osnovna namjena Strategije jeste definiranje općih pravaca razvoja strukovnog obrazovanja i

¹ „Službeni glasnik BiH“, broj 88/07;

² „Službeni glasnik BiH“, broj 18/03;

³ „Službeni glasnik BiH“, broj 63/08;

⁴ „Službeni glasnik BiH“, br. 59/07 i 59/09;

⁵ „Službeni glasnik BiH“, broj 88/07;

⁶ „Službeni glasnik BiH“, broj 65/07;

obuke u Bosni i Hercegovini. Strategija identifikira ulogu ministarstava, obrazovnih institucija i pojedinaca u tom razvoju, uz uvažavanje specifičnosti bližeg i šireg okruženja, kao i stvarnosti;

Sedam strateških dokumenata potrebnih za daljnju implementaciju Bolonjskog procesa u Bosni i Hercegovini⁷:

1. Okvir visokoškolskih kvalifikacija u Bosni i Hercegovini;
2. Preporuke za implementaciju Okvira visokoškolskih kvalifikacija u Bosni i Hercegovini;
3. Standardi i smjernice za osiguranje kvalitete u visokom obrazovanju u Bosni i Hercegovini;
4. Preporuke za implementaciju osiguranja kvalitete u visokom obrazovanju u Bosni i Hercegovini;
5. Model dodatka diplomi za Bosnu i Hercegovini;
6. Priručnik za korisnike modela dodatka diplomi i
7. Državni akcijski plan za priznavanje kvalifikacija u Bosni i Hercegovini.

Strateški pravci razvoja obrazovanja u Bosni i Hercegovini sa planom implementacije 2008-2015⁸ - oslanjaju se na postignuća u obrazovnoj reformi utemeljenoj Srednjoročnom razvojnom strategijom Bosne i Hercegovine, te dokumentima strateškog razvoja pojedinih područja obrazovanja, podacima datim u funkcionalnom pregledu javne uprave u sektoru obrazovanja i drugim relevantnim dokumentima i materijalima koji se tiču razvoja obrazovanja na razini entiteta, kantona i Brčko distrikta Bosne i Hercegovine. Dokument se temelji i na globalnom pristupu obrazovanju definiranom u Milenijskoj deklaraciji UN-a (MDGs) i ciljevima Europske unije u pogledu poboljšanja kvalitete i efikasnosti obrazovanja i obuke, njihove dostupnosti i prohodnosti unutar zajedničkog europskog prostora. Sastavni dio ovog dokumenta je plan implementiranja kratkoročnih (2008), srednjoročnih (2009-2010) i dugoročnih ciljeva (2011-2015);

Mapa puta i plan aktivnosti za uključivanje BiH u EU programe za cjeloživotno učenje i mlade u akciji (do 2013. godine)⁹ - nudi precizan uvid u: opću politiku konteksta dva Programa zajednice – Cjeloživotno učenje (LLL) i Mladi u akciji (YiA) - kojima je direktni cilj poboljšanje i modernizacija obrazovnog sustava, povećanje kvalitete ljudskih resursa i aktivnosti mladih u EU na svim razinama, a sukladno ciljevima Lisabonskog programa; prednosti i koristi koje Bosna i Hercegovina može dobiti sa punim uključanjem u ova dva Programa zajednice; formalne (pravne, institucionalne i financijske) preduvjete koje Bosna i Hercegovina treba ispuniti u cilju punog uživanja koristi dobijenih uključanjem u dva Programa Zajednice; sljedeće obvezne korake koje BiH mora poduzeti prije početka zvaničnih pregovora sa Europskom komisijom, u prvoj liniji sa Generalnom direkcijom za obrazovanje i kulturu (Directorate General Education and Culture /DG EAC); obvezne korake i faze koje BiH mora poduzeti prije punog učešća u LLL i YiA; te opis BiH institucija odgovornih za pripremu zemlje prilikom otvaranja ova dva programa, detaljan opis odgovornosti, proračunskih i kadrovskih pitanja i procjenu vremenskog okvira aktivnosti;

⁷ „Službeni glasnik BiH“, broj 13/08;

⁸ „Službeni glasnik BiH“, broj 63/08;

⁹ „Službeni glasnik BiH“, broj 74/08;

Osnove kvalifikacijskog okvira u Bosni i Hercegovini¹⁰ - početni dokument narednog procesa izgradnje i uspostave kvalifikacijskog okvira u našoj zemlji, a na osnovama Europskog kvalifikacijskog okvira za cjeloživotno učenje, predstavlja okvir djelovanja za sve institucije i pojedince koji su, sukladno svojim nadležnostima, uključeni u proces priprema kvalifikacijskog okvira.

Strategija učenja o poduzetništvu u obrazovnim sustavima u Bosni i Hercegovini u razdoblju 2012. – 2015 (sa akcijskim planom implementacije)¹¹ - predstavlja okvir trogodišnjeg djelovanja za sve institucije i organizacije koje su, sukladno svojim nadležnostima, navedene kao glavni akteri uvođenja učenja o poduzetništvu u sve razine obrazovanja u Bosni i Hercegovini;

Principi i standardi u oblasti obrazovanja odraslih u Bosni i Hercegovini¹² - predstavljaju pravnu osnovu za djelovanje obrazovnih i drugih vlasti - odgovornih organa, institucija, organizacija i pojedinaca na svim razinama vlasti u Bosni i Hercegovini, kao okvir u kome iniciraju, provode i koordiniraju svoje aktivnosti u oblasti obrazovanja odraslih, sukladno utvrđenim nadležnostima. Principima i standardima obrazovanja odraslih se utvrđuju zajednički principi i standardi na kojima se temelje, razvijaju, implementiraju i koordiniraju politike i zakonodavstvo u svezi s obrazovanjem odraslih u cijeloj Bosni i Hercegovini, prati, procjenjuje i razmatra stanje u ovoj oblasti, te dogovaraju, predlažu i poduzimaju mjere za njegovo unaprjeđenje. Osnovni principi i standardi definirani Principima i standardima obrazovanja odraslih slijede međunarodne i europske principe i standarde u području obrazovanja odraslih, i uvažavaju specifičnosti ekonomskog, socijalnog i kulturološkog konteksta u Bosni i Hercegovini;

Strateška platforma razvoja obrazovanja odraslih u kontekstu cjeloživotnog učenja u Bosni i Hercegovini, za razdoblje 2014-2020¹³ - predstavlja pravni okvir i osnov za djelovanje i suradnju nadležnih organa, institucija, organizacija i pojedinaca na svim razinama vlasti u Bosni i Hercegovini, na planu usvajanja i pune implementacije neophodnih strateških i/ili drugih razvojnih dokumenata i u svezi s obrazovanjem odraslih. Strateškom platformom se utvrđuju globalni pravci razvoja obrazovanja odraslih u Bosni i Hercegovini, za razdoblje 2014.-2020. godina, kao zajednička platforma za razvoj suvremenih politika obrazovanja odraslih u Bosni i Hercegovini, zasnovanih na konceptu cjeloživotnog učenja. Strateška platforma uspostavlja osnovu za sistemski međusektorski pristup strateškom planiranju razvoja obrazovanja odraslih u Bosni i Hercegovini i inicira neophodne reformske procese u ovoj oblasti koji treba da doprinesu većoj konkurentnosti na tržištu znanja i rada, povećanoj mobilnosti i profesionalnoj fleksibilnosti pojedinca, te društveno-ekonomskoj revitalizaciji;

Akcijski plan za izradu i provedbu kvalifikacijskog okvira u Bosni i Hercegovini za razdoblje 2014-2020¹⁴ - predstavlja radni plan svih glavnih aktivnosti za izradu i provedbu kvalifikacijskog okvira u Bosni i Hercegovini za sve institucije i pojedince koji su, sukladno svojim nadležnostima, uključeni u izradu i provedbu kvalifikacijskog okvira u Bosni i Hercegovini. Akcijski plan, sadrži, između ostalog, viziju, misiju, ciljeve, kao i planirane aktivnosti za izradu i provedbu kvalifikacijskog okvira u Bosni i Hercegovini;

¹⁰ „Službeni glasnik BiH“, broj 31/11;

¹¹ „Službeni glasnik BiH“, broj 31/12;

¹² „Službeni glasnik BiH“, broj 39/14;

¹³ „Službeni glasnik BiH“, broj 96/14;

¹⁴ „Službeni glasnik BiH“, broj 28/15;

Mapa puta za implementiranje EU Direktive o reguliranim profesijama 2005/36EC i 2013/55EU¹⁵ - izrađena je na osnovu prethodno sačinjene Gap analize u kojoj je izvršena analiza zakonodavstva u Bosni i Hercegovini u odnosu na zahtjeve iz Direktive 2005/36/EZ Europskog parlamenta i Vijeća Europske unije o reguliranim profesijama i izmjene Direktive 2013/55/EU. U Mapi puta su navedene preporuke za sve razine vlasti u Bosni i Hercegovini, odnosno aktivnosti koje je potrebno da preduzmu kako bi njihovo zakonodavstvo bilo sukladno zahtjevima Direktive. Implementiranjem preporuka iz Mape puta, povećat će se razina usklađenosti relevantnog domaćeg zakonodavstva sa predmetnom EU Direktivom što je svakako obveza Bosne i Hercegovine na njenom putu ka članstvu u EU. Također, pokrenut će se aktivnosti u cilju povećanja mobilnosti i zapošljivosti radne snage, te će se osigurati brži i jednostavniji pristup u procesu priznavanja kvalifikacija.

Prioriteti za razvoj visokog obrazovanja u Bosni i Hercegovini za razdoblje 2016-2026¹⁶ - predstavljaju glavne mjere i aktivnosti koje se trebaju provesti u Bosni i Hercegovini kako bi se s jedne strane osnažio razvoj visokog obrazovanja, a s druge ostvarila negova puna uključenost u Europski prostor visokog obrazovanja. Prioriteti za razvoj visokog obrazovanja grupisani su u sedam ključnih područja: dobro upravljanje i menadžment, resursi; povezanost tržišta rada i visokog obrazovanja; standardi kvalifikacija, studentsko iskustvo; internacionalizacija i statistika. Utvrđeni Prioriteti za razvoj visokog obrazovanja doprinijeti će daljnjem usklađivanju visokog obrazovanja u Bosni i Hercegovini sa politikama, ciljevima i prioritetima Europskog prostora visokog obrazovanja.

Navedeni dokumenti koji uključuju sve razine obrazovanja (od kojih su neki i istekli) sukladni su procesima integracije Bosne i Hercegovine u tzv. europski prostor obrazovanja, prvenstveno kada je riječ o visokom i srednjem strukovnom obrazovanju, a temelje se na Bolonjskoj, Lisabonskoj i Kopenhaškoj deklaraciji koje je potpisala i Bosna i Hercegovina.

Također, potrebno je strateške dokumente stalno inovirati i usklađivati sa **Europskom strategijom za pametan, održiv i uključiv rast - Europa 2020** čiji je cilj podići ukupan kvalitet svih razina obrazovanja i osposobljavanja u Eurospkoj uniji (u daljnjem tekstu: EU), povezujući izvrsnost i jednakost unaprjeđenjem mobilnosti studenata i mladih stručnjaka te popraviti mogućnosti zapošljavanja mladih ljudi. S tim u svezi, potrebno je: osigurati učinkovito ulaganje u obrazovni i sustav osposobljavanja na svim razinama što je sukladno strateškim dokumentima u Bosni i Hercegovini, poput Osnova kvalifikacijskog okvira, te Akcijskog plana razvoja kvalifikacijskog okvira i Strategije poduzetničkog učenja i drugim. Također, Vijeće ministara Bosne i Hercegovine (u daljnjem tekstu: Vijeće ministara BiH) se usvajanjem dokumenta Jugoistočna Europa 2020 „Radna mjesta i napredak u europskoj perspektivi“ obvezalo na provođenje ciljeva definiranih EU Strategijom 2020, od čega je jedan od najznačajnijih prioriteta u Bosni i Hercegovini osigurati da sustavi obrazovanja i obuke bolje zadovoljavaju ekonomske potrebe i potrebe tržišta rada (osposobljavanje učenika u smislu relevantnih vještina koje se traže na tržištu rada) čime će se u budućnosti ostvariti i brži ekonomski napredak.

Instituciionalni okvir

Institucionalna slika obrazovnog sektora u Bosni i Hercegovini je odraz uređenja države, definiranog Ustavom Bosne i Hercegovine, ustavima entiteta i kantona, te Statutom Brčko

¹⁵ „Službeni glasnik BiH“, broj 10/16;

¹⁶ „Službeni glasnik BiH“, broj 35/16;

distrikta Bosne i Hercegovine (u daljnjem tekstu: Brčko distrikt BiH) i na osnovu kojih se zakonski definiraju nadležnosti u oblasti obrazovanja.

Punu i nepodjeljenu nadležnost u obrazovanju imaju Republika Srpska, deset kantona u Federaciji BiH i Brčko distrikt BiH.

Prema Zakonu o ministarstvima i drugim organima uprave Bosne i Hercegovine iz 2003. godine, Ministarstvo civilnih poslova je nadležno za obavljanje poslova i izvršavanje zadataka koji su u nadležnosti Bosne i Hercegovine i koji se odnose na utvrđivanje osnovnih načela koordiniranja aktivnosti, usklađivanja planova entitetskih tijela vlasti i definiranje strategije na međunarodnom planu, između ostalih, i za oblast obrazovanja.

Prema Zakonu o Federalnim ministarstvima i drugim tijelima Federalne uprave, Federalno ministarstvo obrazovanja i nauke obavlja upravne, stručne i druge poslove utvrđene zakonom koji se odnose na koordiniranje planiranja i aktivnosti u oblasti: predškolskog, osnovnog, srednjeg i visokog obrazovanja, pedagoških standarda i prostornih normativa, opreme i nastavnih sredstava predškolskog, osnovnog, srednjeg i visokog obrazovanja i odgoja, nostrifikacije i ekvivalencije inozemnih školskih svjedodžbi i diploma, stručnog obrazovanja i usavršavanja nastavnog osoblja, udžbenika za osnovno i srednje obrazovanje, implementacije bolonjskog procesa, znanstveno-istraživačkog rada na unaprjeđenju odgojno-obrazovnog rada, đачkog i studentskog standarda, razvoja znanstveno-istraživačke djelatnosti, koordiniranja znanstveno-istraživačkih i istraživačko-razvojnih aktivnosti, razvoja znanstveno-istraživačkih organizacija, poticanja fundamentalnih primjenjenih istraživanja, razvoja investicijskih tehnologija i kadrova u znanstveno-istraživačkoj djelatnosti, praćenja inovacija, razvoja i unaprjeđenja tehnologija, koordiniranja u ostvarivanju prava mladih u oblasti obrazovanja i znanosti i druge poslove utvrđene zakonom, vrši upravne, stručne i druge poslove utvrđene zakonom koji se odnose na nadležnosti Federacije BiH u oblastima obrazovanja i znanosti.

Prema Zakonu o ministarstvima Republike Srpske, Ministarstvo prosvjete i kulture Republike Srpske vrši upravne i druge stručne poslove iz oblasti obrazovanja koji se odnose na: predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje i odgoj; obrazovanje djece građana Republike Srpske na radu u inozemstvu; nostrifikaciju i ekvivalenciju inozemnih školskih svjedodžbi; đачki standard; pripremanje programa obrazovne suradnje sa drugim državama i međunarodnim organizacijama i međunarodnih sporazuma u oblasti obrazovanja sukladno Ustavu Republike Srpske i Ustavu Bosne i Hercegovine; visoko i više obrazovanje; studentski standard; pripremanje programa obrazovne suradnje sa Federacijom BiH, drugim državama i međunarodnim organizacijama i međunarodnih sporazuma u oblasti visokog i višeg obrazovanja sukladno Ustavu Republike Srpske i Ustavu Bosne i Hercegovine.

Odjel za obrazovanje u Vladi Brčko distrikta BiH obavlja stručne, administrativne i ostale dužnosti iz nadležnosti Vlade, koje se odnose na provođenje zakona i propisa nadležnih tijela i institucija Bosne i Hercegovine i Distrikta iz oblasti obrazovanja, pod nadzorom i uputstvima gradonačelnika, materijalno – tehničku i kadrovsku podršku obrazovnim institucijama Distrikta, donošenje nastavnih planova i programa sukladno standardima modernog, demokratskog i multietničkog društva, suradnju između roditelja i nastavnog osoblja, sprovođenje edukativnih programa u Distriktu, ostale dužnosti iz nadležnosti ovog odjela sukladno zakonima i propisima Bosne i Hercegovine i Skupštine Brčko distrikta BiH ili dužnosti naložene od strane gradonačelnika.

Na razini Bosne i Hercegovine uspostavljene su tri agencije za obrazovanje: Agencija za predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje (Zakonom o Agenciji za predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje); Agencija za razvoj visokog obrazovanja i osiguranje kvaliteta; Centar za informiranje i priznavanje dokumenata iz oblasti visokog obrazovanja (Okvirnim zakonom o visokom obrazovanju u Bosni i Hercegovini), čime je uspostavljen i odgovarajući institucionalni okvir za provođenje reforme obrazovanja.

Uz agencije na razini Bosne i Hercegovine, djeluje i 9 pedagoških zavoda/zavoda za školstvo (jedan u Republici Srpskoj, dva u Hercegovačko-neretvanskom kantonu i po jedan u Kantonu Sarajeva, Tuzlanskom, Zeničko-dobojskom, Unsko-sanskom, Bosansko-podrinjskom kantonu Goražde i Brčko distriktu BiH), koji imaju nadležnost u profesionalnom praćenju obrazovnih institucija, što uključuje razvoj nastavnih planova i programa, afirmaciju novih pristupa i metoda u obrazovnom procesu, organiziranje obuke nastavnika i direktora škola i obavljanje drugih aktivnosti iz svoje nadležnosti. U Republici Srpskoj uspostavljen je i Zavod za obrazovanje odraslih i Agencija za akreditaciju visokoškolskih ustanova Republike Srpske.

Kao dio institucionalnog okvira, uspostavljena su i savjetodavna tijela za oblast obrazovanja:

Konferencija ministara obrazovanja u Bosni i Hercegovini – uspostavljena 2008. godine Memorandumom o razumijevanju¹⁷, koji su potpisali predsjedatelj Vijeća ministara BiH, predsjednici vlada Federacije BiH i Republike Srpske, te gradonačelnik Brčko distrikta BiH. Konferenciju ministara obrazovanja u Bosni i Hercegovini (u daljnjem tekstu: Konferencija ministara obrazovanja), kao stalno i najviše savjetodavno tijelo, koje svojim djelokrugom rada i odgovornostima ne zadiru u ustavne i zakonske odgovornosti nadležnih organa vlasti na svim razinama odlučivanja, čini 14 ministara nadležnih za obrazovanje u Bosni i Hercegovini. Glavni zadaci Konferencije ministara obrazovanja su da: analizira, procjenjuje stanje, napredak i potrebe cjelokupnog obrazovnog sustava Bosne i Hercegovine; predlaže nadležnim organima strateške prioritete obrazovne reforme; daje preporuke za usklađivanje obrazovnog zakonodavstva u Bosni i Hercegovini; procjenjuje aktivnosti na definiranju, implementiranju, praćenju i razvoju standarda u obrazovanju i aktivnosti na njihovom harmoniziranju sa europskim i međunarodnim standardima, i drugo.

Rektorska konferencija Bosne i Hercegovine - je osnovana 2005. godine po preporuci Europske Komisije i Vijeća Europe. Ona je zamijenila takozvani Koordinacijski odbor za visoko obrazovanje, koji je osnovan 1999.godine od strane Republike Srpske i Federacije BiH, s ciljem da koordinira razvoj visokog obrazovanja u Bosni i Hercegovini sukladno međunarodnim, posebno, europskim standardima. Do usvajanja Okvirnog zakona o visokom obrazovanju u Bosni i Hercegovini, Rektorska konferencija Bosne i Hercegovine (u daljnjem tekstu: Rektorska konferencija BiH) je djelovala na osnovu Sporazuma javnih univerziteta. Prema članku 43. Okvirnog zakona, Rektorska konferencija BiH je savjetodavno tijelo za provođenje reforme visokog obrazovanja, koja utvrđuje i zastupa zajedničke interese sveučilišta u Bosni i Hercegovini, te ostvaruje suradnju sa institucijama u oblasti visokog obrazovanja u državi. Punopravni članovi Rektorske konferencije BiH mogu biti rektori licenciranih i akreditiranih sveučilišta u Bosni i Hercegovini.

Vijeće za opće obrazovanje u Bosni i Hercegovini - formirano je na temelju Sporazuma koji su 2009. godine potpisali ministar civilnih poslova i svi ministri obrazovanja u Bosni i Hercegovini. Vijeće za opće obrazovanje u Bosni i Hercegovini (u daljnjem tekstu: Vijeće)

¹⁷ „Službeni glasnik BiH“, broj 19/08;

predstavlja stručno i nezavisno savjetodavno tijelo za donosioce odluka u svezi sa politikama djelovanja u oblasti predškolskog, osnovnog i srednjeg općeg obrazovanja. Zadatak Vijeća je da prati, analizira, procjenjuje stanje i potrebe obrazovnog sustava i bosanskohercegovačkog društva, te daje mišljenja, savjete i preporuke o prioritetnim aktivnostima i pravcima djelovanja u oblasti predškolskog, osnovnog i srednjeg općeg obrazovanja, a sve s ciljem što uspješnije provedbe obrazovnih reformi i integracije Bosne i Hercegovine u obrazovni prostor Europske unije. Sastav Vijeća je reprezentativan i čine ga predstavnici vaspitača i nastavnika osnovnih i općih srednjih škola, te nastavničkih fakulteta, pedagoških zavoda, Agencije za predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje, roditelja i sindikata.

3. REZULTATI REFORME PREMA RAZINAMA OBRAZOVANJA

3.1. Predškolski odgoj i obrazovanje

Osiguranje dostupnosti predškolskog odgoja i obrazovanja svoj djeci značajno je s aspekta socijalizacije djeteta, razvoja zdravstveno - higijenskih navika, ali i zbog stvaranja optimalnih uvjeta za razne vidove učenja. Predškolski odgoj i obrazovanje ima značajnu ulogu ne samo u smislu pripreme djece za polazak u školu, nego i u pogledu stimulacije ukupnih potencijala djeteta, što ima pozitivne učinke kroz cijeli život, posebno na području radnih aktivnosti. Aktivnosti kojima se potiče razvoj fine motorike pomažu kasnije učenje pisanja, povezivanja riječi i simbola kojima se stvara osnova za uspješno čitanje, razvoj komunikacijskih i socijalnih vještina važnih za ukupan upjeh u školi.

Cilj predškolskog odgoja i obrazovanja, kao integralnog dijela cjelokupnog sistema odgoja i obrazovanja u Bosni i Hercegovini, je osiguranje optimalnih i jednakih uvjeta da svako dijete, od rođenja do polaska u školu, razvija i ostvaruje svoje pune potencijale i kompetencije kroz različite vidove kvalitetnog, profesionalnog, institucionalnog i vaninstitucionalnog predškolskog odgoja i obrazovanja.

U školskoj 2015/16. godini djelovalo je ukupno 317 predškolskih ustanova, od čega je 189 javnih i 128 privatnih.

3.1.1. Zakonska regulativa u predškolskom odgoju i obrazovanju

Okvirnim zakonom o predškolskom odgoju i obrazovanju u Bosni i Hercegovini propisana je obveza nadležnim obrazovnim vlastima da u zadatom roku donesu vlastite zakone usklađene sa okvirnim, te više podzakonskih akata: standarde i normative za predškolski odgoj i obrazovanje; kriterije o financiranju predškolskih ustanova; postupak utvrđivanja uslova, sadržaja i načina vođenja registra; način vođenja pedagoške i ostale evidencije i dokumentacije; način ocjenjivanja i stručnog usavršavanja medicinskog osoblja, odgajatelja i ostalih stručnih kadrova; propis o stručnom nadzoru; programe odgojno - obrazovnog rada i metodologiju izrade godišnjeg programa rada predškolske ustanove.

Usvajanjem Okvirnog zakona realizirano je osnovno opredjeljenje iz ranije usvojenog dokumenta Strateški pravci razvoja predškolskog odgoja i obrazovanja u Bosni i Hercegovini koje se odnosi na **povećanje obuhvata djece predškolskim odgojem i obrazovanjem**, koji je Vijeća ministara BiH usvojilo na sjednici od 10.02.2005. godine. Odredbe ovog strateškog dokumenta pretočene su u Okvirni zakon, a u pogledu obuhvata djece predškolskim odgojem su radikalno poboljšane. Naime, pomenutim dokumentom bilo je predviđeno godišnje povećanje obuhvata djece od 5%, a **Okvirni zakon je uspostavio obvezu predškolskog odgoja i obrazovanja za svu djecu u godini pred polazak u školu**. Ministarstvo civilnih poslova svake godine, sukladno Programu rada Vijeća ministara BiH za tu godinu, traži od

nadležnih ministarstava obrazovanja u Bosni i Hercegovini, kao i od Agencije za predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje dostavu informacija o izvršenju Okvirnog zakona. Od Agencije se, također, traži da Ministarstvu civilnih poslova dostavi i informaciju o izvršenju obveza proisteklih iz Zakona o Agenciji za predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje u dijelu koji se odnosi na predškolsko obrazovanje.

Sukladno posljednjim podacima iz Informacije o implementaciji Okvirnog zakona o predškolskom odgoju i obrazovanju u Bosni i Hercegovini za 2015. godinu, Unsko-sanski, Posavski, Tuzlanski, Zeničko-dobojski, Bosansko-podrinjski kanton Goražde, Kanton Sarajevo, Kanton 10, Republika Srpska i Brčko distrikt BiH su donijeli zakone o predškolskom odgoju i obrazovanju koji su, prema tvrdnjama nadležnih ministarstava, usklađeni sa Okvirnim zakonom.

Iako je u Unsko-sanskom kantonu u 2010. godini donesen i u „Službenom glasniku Unsko-sanskog kantona“, broj 8/2010 objavljen Zakon o predškolskom odgoju i obrazovanju Unsko – sanskog kantona, on do danas nije stupio na snagu.

Srednjobosanski, Hercegovačko-neretvanski i Zapadnohercegovački kanton još uvijek nisu donijeli vlastite zakone o predškolskom odgoju i obrazovanju, usklađene s Okvirnim zakonom, što je situacija koja se nije mijenjala u posljednje tri godine.

Obvezan predškolski program u godini pred polazak u školu za sada je uveden u Tuzlanskom, Zeničko-dobojskom, Bosansko-podrinjskom kantonu Goražde, Kantonu Sarajevo, Brčko distriktu BiH i u Republici Srpskoj, s tim da ovaj program u Republici Srpskoj zakonom nije obvezujući. Razlog za njegovo neuvođenje u ostalim dijelovima Bosne i Hercegovine je isključivo financijske prirode.

Sukladno odredbi članka 51. Okvirnog zakona, a koja se odnosi na obvezu usklađivanja zakona nižih razina vlasti sa Okvirnim zakonom, poduzete su određene aktivnosti, međutim, sve zakonom zahtijevane aktivnosti nisu u potpunosti, niti u zadatim rokovima izvršene.

I Agencija za predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje je realizirala niz aktivnosti u cilju izvršenja obveza koje proizilaze iz Okvirnog zakona, kao i Zakona o Agenciji, u dijelu koji se odnosi na predškolski odgoj i obrazovanje.

Najvažniji konkretan rezultat primjene ovog zakona je porast obuhvata djece predškolskim odgojem i obrazovanjem, prevenstveno zahvaljujući uvođenju obveze pohađanja istog za svu djecu u godini pred polazak u školu, sa samo 6% 2008. godine na 15% 2015. godine.

3.1.2. Strateški dokumenti u oblasti predškolskog odgoja i obrazovanja

„Strateški pravci razvoja predškolskog odgoja i obrazovanja u Bosni i Hercegovini“, koje je Vijeća ministara BiH usvojilo 2005. godine bio je prvi dokument strateškog tipa nastao na osnovu Reforma obrazovanja – poruka građanima Bosne i Hercegovine, pet obećanja, i Okvirnog zakona o osnovnom i srednjem obrazovanju u Bosni i Hercegovini, a izradili su ga predstavnici obrazovnih vlasti uz tehničku potporu OSCE-a i UNICEF-a. Ovaj dokument bio je na snazi do kraja 2010. godine.

Odredbe ovog strateškog dokumenta pretočene su u Okvirni zakon, a u pogledu obuhvata djece predškolskim odgojem su radikalno poboljšane. Naime, pomenutim dokumentom bilo je predviđeno godišnje povećanje obuhvata djece predškolskim odgojem i obrazovanjem od 5%, a Okvirni zakon je uspostavio obvezu predškolskog odgoja i obrazovanja za svu djecu u godini pred polazak u školu. S obzirom da je Bosna i Hercegovina nakon rata po obuhvatu djece predškolskim odgojem i obrazovanjem bila ne samo na europskom, nego i na regionalnom dnu, povećanje obuhvata bilo je i ostalo prvi strateški prioritet na ovoj razini obrazovanja.

Dokumentom Strateški pravci razvoja obrazovanja u Bosni i Hercegovini sa planom implementiranja 2008-2015, koji predstavlja opće obrazovnu strategiju, izrađenu u okviru

IPA I programa, dodatno je promoviran i značaj predškolskog odgoja i obrazovanja, odnosno utvrđeni su kratkoročni, srednjoročni i dugoročni ciljevi za predškolski odgoj i obrazovanje. S obzirom da je ranija strategija za predškolski odgoj i obrazovanje u Bosni i Hercegovini istekla 2010. godine, 2012. godine počele su aktivnosti na izradi Informacije o implementaciji strateških pravaca razvoja predškolskog odgoja i obrazovanja u Bosni i Hercegovini. Informaciju je usvojilo Vijeće ministara BiH u ožujku 2013. godine. Jednim od zaključaka Vijeća ministara BiH bilo je zaduženo Ministarstvo civilnih poslova da, zajedno sa ministarstvima obrazovanja u Bosni i Hercegovini, pokrene aktivnosti na izradi novog dokumenta strateškog tipa o daljnjem razvoju predškolskog odgoja i obrazovanja, koji će ponuditi Vijeću ministara BiH na usvajanje. Na osnovu toga je formirana radna grupa koju su činili predstavnici Ministarstva civilnih poslova BiH, entitetskih i kantonalnih ministarstava obrazovanja, resornog odjela Vlade Brčko distrikta BiH i Agencije za predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje. Usvajanje dokumenta, prvobitno planirano u 2014. godinu, prolongirano je za narednu godinu, s obzirom da su sredstva donatora za podršku pri njegovoj izradi preusmjerena za sanaciju štete u obrazovnom sektoru koja je uzrokovana poplavama. Tokom 2015. godine radna grupa je intenzivno radila na izradi dokumenta strateškog tipa za daljnji razvoj predškolskog odgoja i obrazovanja u Bosni i Hercegovini, te je sačinjen nacrt Platforme za razvoj predškolskog odgoja i obrazovanja u Bosni i Hercegovini za razdoblje 2016-2021. Unutar ovog dokumenta definirani su prioriteti koji se odnose na ispunjavanje strateških ciljeva Bosne i Hercegovine u ovoj oblasti: povećanje obuhvata, osiguranje kvaliteta predškolskog odgoja i obrazovanja, redovito financiranje, inkluziju i senzibilizaciju društva. Novi dokument strateškog tipa o razvoju predškolskog odgoja i obrazovanja će poslužiti kao okvir za djelovanje nadležnim obrazovnim i drugim vlastima u usklađivanju politika i prakse razvoja predškolskog odgoja i obrazovanja, ne samo zbog težnje ka postizanju standarda i integraciji u Europsku Uniju, nego prije svega zbog obezbjeđivanja što boljih preduslova za optimalan razvoj najmlađe populacije u Bosni i Hercegovini. Najznačajniju finansijsku i tehničku potporu razvoju predškolskog odgoja i obrazovanja do sada je pružio UNICEF u Bosni i Hercegovini, između ostalog i kroz sredstva Dubai Cares fondacije. Podrška se odnosila na pomoć nadležnim obrazovnim i drugim vlastima i institucijama, kao i odgajateljima, roditeljima i djeci. Pružena je i potpora za izradu Informacije o implementaciji strateških pravaca razvoja predškolskog odgoja i obrazovanja u Bosni i Hercegovini, te u izradi nacrtu strateškog dokumenta Platforma za razvoj predškolskog odgoja i obrazovanja u Bosni i Hercegovini za razdoblje 2016-2021. godina.

3.1.3. Najznačajniji projekti u oblasti predškolskog odgoja i obrazovanja

U proteklih nekoliko godina realiziran je relativno mali broj projekata u oblasti predškolskog odgoja i obrazovanja jer je fokus reforme prema zahtjevima EU integracija bio više na obrazovanju u službi zapošljavanja. Ipak, pomenut ćemo projekat „Povećajmo mogućnosti djeci u Bosni i Hercegovini za rano učenje“ koji je financirao Dubai Cares. Cilj projekta je bio povećati pristup programima organiziranog učenja u ranom djetinjstvu prije polaska u osnovnu školu, i poboljšati fizički, socio-emocionalni i kognitivni razvoj djece u dobi od 4 i 5 godina, u 15 općina Bosne i Hercegovine, uz posebnu pažnju na ugroženu djecu kao što su romska djeca i djeca sa poteškoćama u razvoju i invaliditetom. Vrijednost projekta je bila 1,701,300 USD i realiziran je u razdoblju 2013-2014. godina. Glavni rezultati Projekta dobijeni po njegovom okončanju su sljedeći: Implementiran je u čak 46, umjesto prvobitno planiranih 15 općina u Bosni i Hercegovini, što je tri puta više od prvobitno planiranog; više od 7.600 djece i njihovih roditelja je bilo obuhvaćeno Projektom, od čega je 410 djece s posebnim potrebama, te 128 djece Roma; ukupno 239 odgajatelja je bilo angažirano na Projektu; 163 institucije; 13 asistenta za djecu s posebnim potrebama i 9 romskih asistenata.

Zadovoljstvo svih uključenih partnera, a još više korisnika ovog projekta, je bilo izuzetno veliko, ali s obzirom na tešku financijsku situaciju u Bosni i Hercegovini potrebna su donatorska sredstva za održivost postignutih rezultata.

Imajući u vidu poteškoće i prepreke u nastojanjima društva za poboljšanje obima predškolskog odgoja i obrazovanja, UNICEF Bosne i Hercegovine je u suradnji sa Agencijom za predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje realizirao projekt izbora i financiranja 12 različitih općinskih modela predškolskih programa za djecu u godini pred polazak u školu koja nisu upisana u predškolske ustanove.

Projekt "Jačanje sustava socijalne zaštite i inkluzije" (SPIS) se implementirao kroz četiri faze u razdoblju od 2009. do 2015. godine u okviru kojega su ostvarene značajne promjene u vladinim politikama i pristupima sveukupnoj društvenoj zaštiti i inkluziji djece u Bosni i Hercegovini. SPIS je bio multidisciplinarni program kojim su se podržavali predpristupni naponi Bosne i Hercegovine na jačanju mehanizama i sustava za socijalnu zaštitu, socijalnu inkluziju i zaštitu dječjih prava. Projekt SPIS zajednički su provodili Ministarstvo civilnih poslova, Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice Bosne i Hercegovine, Ministarstvo rada i socijalne politike Federacije BiH, Ministarstvo zdravlja i socijalne zaštite Republike Srpske, Vlada Brčko distrikta BiH i Direkcija za ekonomsko planiranje Bosne i Hercegovine, a uz financijsku potporu Europske unije i UNICEF-a.

Kada je u siječnju 2015. godine održana završna konferencija projekta pod nazivom „Naučene lekcije u implementaciji integrativnog modela socijalne zaštite i inkluzije u Bosni i Hercegovini – primjeri sa lokalnih razina“ predstavljene su i preporuke koje su se, između ostalog, odnosile na: jačanje integriranog djelovanja sektora zdravstva, obrazovanja i socijalne zaštite i drugih relevantnih sektora u oblasti socijalne zaštite i inkluzije na lokalnoj razini, edukaciju i stručno usavršavanje profesionalaca u oblasti rane detekcije, intervencije i socijalne zaštite i inkluzije, uspostavljanje kontinuiranog financiranja i samoodrživosti uspostavljenih servisa integriranog djelovanja u oblasti rane detekcije, intervencije i socijalne zaštite i inkluzije na razini lokalnih zajednica od strane nadležnih vlasti itd.

Pored navedenog, Agencija za predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje je uz potporu UNICEF-a Bosne i Hercegovine i Save the Children Norway realizirala projekt pod naslovom „Standardi kvaliteta predškolskog odgoja i obrazovanja u Bosni i Hercegovini“. Projekt je imao dva značajna rezultata „Preporuke za unaprjeđenje postojećih i izradu novih cjelovitih programa odgojno-obrazovnog rada sa djecom predškolskog uzrasta“ i „Standardi kvaliteta rada odgajatelja, pedagoga i direktora u predškolskom odgoju i obrazovanju“.

3.2. Opće obrazovanje

3.2.1. Zakonska regulativa u općem obrazovanju

Prvi reformski zakon u ovoj oblasti, usklađen sa međunarodnim i EU standardima o pravu na obrazovanje i pravima djeteta je Okvirni zakon o osnovnom i srednjem obrazovanju u Bosni i Hercegovini.

Ovim zakonom uređuju se principi predškolskog, osnovnog i srednjeg obrazovanja i odgoja, obrazovanja odraslih i osnivanja i funkcioniranja institucija za pružanje usluga u obrazovanju u Bosni i Hercegovini, kao i dopunska nastava za djecu državljana Bosne i Hercegovine u inozemstvu. Okvirni zakon utvrdio je i konkretizirao tijek procesa promjena u osnovnom odgoju i obrazovanju, a kantonalni zakoni, koji su tijekom 2004. godine s njim usuglašeni, daju pravni osnov za promjenu i implementiranje tih promjena u osnovnom odgoju i obrazovanju. Nakon usvajanja Okvirnog zakona 2003. godine, njegova implementacija

uslijedila je od školske 2003/04 godine, čime su normirane dvije najvažnije promjene koje su pratile trendove država članica EU: **obvezni početak školovanja sa šest godina (umjesto sa sedam) i obvezno devetogodišnje osnovno obrazovanje.**

Okvirnim zakonom propisano je obvezno osnovno obrazovanje za svu djecu. Obvezno obrazovanje počinje u kalendarskoj godini u kojoj dijete do 1. travnja navršava šest godina života i traje bez prekida tijekom perioda koji ne može biti kraći od osam godina. Nadležne obrazovne vlasti i škole u Bosni i Hercegovini bile su obvezne, najkasnije do lipnja 2004. godine, stvoriti sve potrebne uvjete za normalno otpočinjanje osnovne škole u trajanju od devet godina. Obvezno obrazovanje je besplatno. Besplatno osnovno obrazovanje osigurava se svoj djeci (dijete je u smislu ovog zakona svaka osoba do navršene 18. - te godine života). Člankom 17. Okvirnog zakona propisano je da je srednjoškolsko obrazovanje dostupno svima, sukladno postignutom uspjehu u osnovnoj školi, ličnim interesom i sposobnostima. Također, srednjoškolsko obrazovanje u javnim ustanovama je besplatno sukladno zakonu.

Djeca i mladi s posebnim obrazovnim potrebama, također sukladno odredbama Okvirnog zakona, stiču obrazovanje u redovnim školama i prema programima prilagođenim njihovim individualnim potrebama. Individualni program, prilagođen njihovim mogućnostima i sposobnostima, izradit će se za svakog učenika, uz obvezno određivanje defektološkog i logopedskog statusa.

Također, djeca i mladi sa ozbiljnim smetnjama i poteškoćama u razvoju mogu se djelimično ili u cjelini obrazovati u specijalnim odgojno-obrazovnim ustanovama, u slučajevima kad je nemoguće pružiti odgovarajuće obrazovanje u redovnim školama.

Člankom 42. Okvirnog zakona definirano je da će se u svim javnim i privatnim školama u Bosni i Hercegovini uspostaviti i primjenjivati **zajednička jezgra nastavnih planova i programa.** Okvirnim zakonom je, također, rečeno da se zajedničke jezgre nastavnih planova i programa sastoje od nastavnih planova i programa sa što je moguće širim zajedničkim jezgrama za sve predmete osnovnog i općeg srednjeg obrazovanja.

Odredbom članka 56. Okvirnog zakona nadzor nad njegovom primjenom dodijeljen je Ministarstvu civilnih poslova, s tim da su nadležne obrazovne vlasti odgovorne za provođenje kao i za praćenje i nadzor ovog zakona, svaka u okviru svoje nadležnosti.

Ministarstvo civilnih poslova je sukladno članku 33. Okvirnog zakona, imenovalo Komisiju za izradu nastavnog plana i programa za predmete **dopunske nastave u osnovnoj i srednjoj školi za djecu u inozemstvu**, koja je sačinila Nastavni plan i program, objavljen u lipnju 2005. godine. Nadalje, 2008. godine Ministarstvo civilnih poslova je izdalo Udžbenik dopunske nastave za djecu u inozemstvu od I do IV razreda osnovne škole, koji je u potpunosti usklađen sa Nastavnim planom i programom za predmete dopunske nastave u osnovnoj i srednjoj školi za djecu u inozemstvu. S obzirom da se distribucija udžbenika dopunske nastave za djecu u inozemstvu od I do IV razreda u proteklom periodu nije odvijala željenim tempom, iz objektivnih razloga, a nakon brojnih zahtjeva bh. građana iz iseljeništva, Ministarstvo civilnih poslova je u 2015. godini dalo da se odštampa dodatnih 4.000 udžbenika za dopunsku nastavu, te su nakon toga, putem Ministarstva vanjskih poslova Bosne i Hercegovine i bh. diplomatsko-konzularnih predstavništava u svijetu, prikupljene informacije o broju potrebnih udžbenika, sukladno zahtjevima bh. dopunskih škola. Većina tog tiraža je već distribuirana dopunskim školama u Njemačkoj, Holandiji, Švedskoj, Italiji, Norveškoj, Danskoj, Sloveniji, Velikoj Britaniji, Australiji i Sjedinjenim Američkim Državama.

Elektronska verzija Udžbenika nalazi na web stranici Ministarstva civilnih poslova, gdje se može nesmetano preuzeti i koristiti. Također, u 2015. godini pokrenute su aktivnosti na raspisivanju tendera za Udžbenik dopunske nastave za djecu u inozemstvu od V do IX razreda osnovne škole.

Sukladno članku 59. stavak (3) Okvirnog zakona svi zakoni u entitetima, kantonima i Brčko distriktu BiH, kao i drugi odgovarajući propisi iz oblasti obrazovanja trebali bi biti usklađeni s odredbama ovog zakona, najkasnije u roku od šest mjeseci po stupanju na snagu istog.

U tijeku 2012. godine, Ministarstvo civilnih poslova je provelo analizu provedbe Okvirnog zakona na osnovu informacija svih nadležnih ministarstva obrazovanja, kao i Agencije za predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje.

Prema informacijama dobijenim od nadležnih obrazovnih vlasti na razini Federacije BiH svi kantonalni zakoni o osnovnom i srednjem obrazovanju usklađeni su sa Okvirnim zakonom.

U Republici Srpskoj je donošenjem Zakona o osnovnom obrazovanju i vaspitanju i Zakona o srednjem obrazovanju i vaspitanju 2008. godine osigurana primjena principa i standarda predviđenih Okvirnim zakonom.

Izmjenama i dopunama Zakona o obrazovanju u osnovnim i srednjim školama Brčko distrikta BiH iz 2003. i 2004. godine („Službeni glasnik Brčko distrikta BiH“, br. 28/03 i 29/04) izvršeno je usuglašavanje sa Okvirnim zakonom.

Kašnjenja u donošenju zakona nižih razina vlasti uzrokovala su prolongiranje realizacije odredbi Okvirnog zakona iz članka 59. stavak (4), po kojima su nadležne obrazovne vlasti bile dužne osigurati da se do početka 2003/2004 godine **nastava u svim školama u Bosni i Hercegovini realizira na osnovu zajedničkih jezgri nastavnih planova i programa.**

Zajedničke jezgre nastavnih planova i programa za osnovne i opće srednje škole usvojene su 2003. godine. Prema tvrdnji nadležnih obrazovnih vlasti, zajedničke jezgre uključene su u programe svih osnovnih i općih srednjih škola u cijeloj Bosni i Hercegovini.

Prema članku 16. stavak (3) Okvirnog zakona nadležne obrazovne vlasti i škole u Bosni i Hercegovini bile su obvezne, najkasnije do lipnja 2004. godine, stvoriti sve potrebne uslove za normalno odvijanje **osnovne škole u trajanju od devet godina.**

Devetogodišnje osnovno obrazovanje prvo je uvedeno u Republici Srpskoj i Brčko distriktu BiH, već od školske 2003/2004 godine. Obvezno devetogodišnje obrazovanje i odgoj je podijeljen u tri trijade (tri ciklusa po tri godine). Trijade su međusobno organizacijski, sadržajno i metodički povezane cjeline, te svaka trijada, ispunjavajući svoje zadatke, služi kao osnova za nadogradnju u narednoj trijadi. Proces uvođenja obveznog devetogodišnjeg osnovnog obrazovanja trajao je znatno duže od roka predviđenog Okvirnim zakonom, i to uglavnom zbog manjka proračunskih sredstava za dodatnu godinu školovanja, ali i potrebe za posebno opremljenim učionicama prilagođenih uzrastu 6-godišnjaka.

Naprijed navedenu odredbu u školskoj 2004/2005 ispoštovale su nadležne obrazovne vlasti u Unsko-sanskom, Posavskom, Tuzlanskom, Zeničko-dobojskom, Bosansko-podrinjskom kantonu Goražde, Hercegovačko-neretvanskom i Kantonu Sarajevo. U Posavskom kantonu u zakonskom roku provedeno je eksperimentalno uvođenje devetogodišnjeg osnovnog obrazovanja, ali se sa potpunom primjenom počelo tek školske 2006/2007, kada je to učinjeno i u Kantonu 10. Zapadnohercegovački kanton je posljednji krenuo sa realizacijom osnovnog obrazovanja u trajanju od devet godina školske 2009/2010 godine. **Stoga možemo konstatovati da je tek od 2009. godine devetogodišnje obrazovanje uvedeno na čitavom području Bosne i Hercegovine.**

U većini kantona u Federaciji BiH djeca i mladi sa posebnim obrazovnim potrebama stiču obrazovanje u redovnim školama, prema programima prilagođenim njihovim individualnim potrebama. Prema važećim zakonskim i podzakonskim aktima Republike Srpske obrazovanje djece sa posebnim obrazovnim potrebama sastavni je dio jedinstvenog obrazovnog sustava, a provodi se u redovnoj osnovnoj i srednjoj školi prema organizacijskim oblicima koji osiguravaju njihovu inkluziju. Obrazovanje učenika sa posebnim obrazovnim potrebama

odvija se u redovnim i specijalnim školama. Redovna škola se može obratiti Republičkom pedagoškom zavodu za savjet i obuku nastavnika i stručnih suradnika za pomoć u obrazovanju učenika sa posebnim obrazovnim potrebama. U izradi individualnih planova i programa sa učenicima sa smetnjama u razvoju najviše rade nastavnici predmetne i razredne nastave. Djeca i mladi sa posebnim potrebama u Brčko distriktu BiH su uključeni u redovne predškolske ustanove, osnovne i srednje škole.

Člankom 59. Okvirnog zakona Ministarstvu civilnih poslova naloženo je preduzimanje koraka ka zaključivanju sporazuma iz članka 49., tj. sporazuma o Agenciji za standarde i ocjenjivanje u obrazovanju i Agenciji za nastavne programe i planove, nakon stupanja na snagu ovog zakona.

Agencija za standarde i ocjenjivanje u obrazovanju za Federaciju BiH i Republiku Srpsku osnovana je ranije, 2000. godine, dakle tri godine prije donošenja Okvirnog zakona, a uspostavile su je posebnim sporazumom entiteske vlade. Ova **međuentitetska Agencija je provela prvo i do sada jedino eksterno vrednovanje učeničkih postignuća TIMMS** (istraživanje u matematici i prirodnim naukama) na uzorku učenika završnih razreda osnovne škole, nastavnika i direktora u 56 zemalja svijeta. Analize izvedene iz ove vrste istraživanja mogu poslužiti za unaprjeđenje nastavnih planova i programa, podučavanje nastavnika, organizaciju škole i školskih sustava. Na temelju TIMSS analize može se ustvrditi koja su to područja na primjer u fizici, u kojima su učenici iz Bosne i Hercegovine postizali najniže, a u kojima najviše rezultate u odnosu na druge zemlje. Opći zaključak ovog istraživanja je da su učenici u Bosni i Hercegovini najviše orijentirani na činjenice, a manje na primjenu i rasuđivanje.

U cilju racionalnijeg trošenja javnih sredstava, nakon provedenih stručnih analiza u okviru projekta „Reforma općeg obrazovanja u Bosni i Hercegovini“ koji je financirala EU, predloženo je da se Agencija za nastavne programe i planove ne osniva, nego da se osnuje jedna agencija na nivou Bosne i Hercegovine koja bi objedinila nadležnosti obje agencije planirane Okvirnim zakonom. Tako je na prijedlog Ministarstva civilnih poslova 2007. godine usvojen Zakon o Agenciji za predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje, po kojem je Agencija nadležna za uspostavljanje standarda znanja, ocjenjivanje postignutih rezultata (čime su inkorporirane nadležnosti prethodne Agencije), ali i razvoj zajedničkih jezgri nastavnih planova i programa u predškolskom, osnovnom i srednjem obrazovanju, te za druge stručne poslove u oblasti standarda znanja i ocjenjivanja kvaliteta koji su određeni posebnim zakonima i drugim propisima.

U školskoj 2015/16. godini djelovalo je ukupno 1.850 osnovnih škola u kojima je upisano 291.364 djece.

3.2.2. Aktivnosti Agencije za predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje, s fokusom na izradu Zajedničkih jezgri nastavnih planova i programa (ZJNPP) definiranih na ishodima učenja

Zakonom o Agenciji za predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje („Službeni glasnik BiH“, broj: 88/07), u članku 6., propisane su nadležnosti Agencije u oblasti razvoja zajedničkih jezgri nastavnih planova i programa u predškolskom, osnovnom i srednjem obrazovanju. Tako je Agencija, između ostalog, nadležna za praćenje, evaluaciju, usavršavanje i razvoj zajedničkih jezgri nastavnih planova i programa, sukladno standardima utvrđenim Okvirnim zakonom o osnovnom i srednjem obrazovanju u Bosni i Hercegovini.

Kao jedan od najvažnijih iskoraka u smislu modernizacije i poboljšanja kvaliteta, ali i približavanja EU standardima u predškolskom, osnovnom i srednjem obrazovanju, Agencija je 2012. godine počela s **izradom zajedničkih jezgri nastavnih planova i programa** (u daljnjem tekstu: ZJNPP) **definiranih na ishodima učenja**, za razliku od dosadašnjih u kojima su ZJNPP predstavljale samo skup zajedničkih sadržaja. **Ishodi učenja iskazuju se kao znanja, vještine i kompetencije i opisuju šta učenik/ student, odnosno osoba koja uči zna, razumije i može uraditi/ napraviti na kraju određenog procesa učenja, te služe kao snažno sredstvo za olakšanje mobilnosti u svrhu daljnjeg školovanja i zapošljavanja.**

Prvo je definirano osam odgojno-obrazovnih područja, koja su obuhvatila nastavne predmete u Bosni i Hercegovini, i to: jezično-komunikacijsko, matematičko, prirodoslovno, društveno-humanističko, tehnika i informatičke tehnologije, umjetničko, tjelesno-zdravstveno i međupredmetno i kroskurikularno područje. Polazišna osnova pri definiranju odgojno-obrazovnih područja bio je Europski referentni okvir ključnih kompetencija, ključne kompetencije i životne vještine u Bosni i Hercegovini, analiza važećih nastavnih planova i programa u Bosni i Hercegovini, kao i analiza kurikulumu zemalja regiona.

Zajednička jezgra nastavnih planova i programa sastoji se od oblasti, komponenti, definiranih ishoda učenja i pokazatelja, sukladno razvojnem uzrastu djeteta i kao takva je osnov revizije i unaprjeđenja postojećih nastavnih planova i programa u Bosni i Hercegovini.

Do sada je Agencija izradila sljedeće dokumente iz ove oblasti:

- ZJNPP za jezično-komunikacijsko područje definirano na ishodima učenja, te unutar toga ZJNPP za bosanski, hrvatski i srpski jezik, definirano na ishodima učenja i ZJNPP za strane jezike definirano na ishodima učenja;
- ZJNPP za matematičko područje definirano na ishodima učenja;
- ZJNPP za kroskurikularno i međupredmetno područje definirano na ishodima učenja;
- ZJNPP za društveno-humanističko područje definirano na ishodima učenja, te unutar toga ZJNPP za istoriju definirano na ishodima učenja i ZJNPP za građansko obrazovanje, definirano na ishodima učenja;
- ZJNPP za prirodne nauke definirano na ishodima učenja;
- ZJNPP za informatiku i informatičke tehnologije definirane na ishodima učenja¹⁸;
- Smjernice za implementaciju ZJNPP u nastavne planove i programe ;
- Smjernice za implementaciju ZJNPP za kroskurikularno i međupredmetno područje definirano na ishodima učenja.

U narednom periodu Agencija će raditi na izradi ZJNPP za biologiju, kemiju, fiziku i geografiju unutar ZJNPP za prirodne nauke, kako bi cjelovit dokument mogao biti upućen na objavu. Cjelokupan proces se planira završiti sa ZJNPP za tjelesno-zdravstveno područje definiranim na ishodima učenja i ZJNPP za umjetničko područje definiranim na ishodima učenja.

Također, u planu je rad na obuci trenera za izradu novih nastavnih planova i programa za predmete u društveno-humanističkom području, odnosno osoba koje će izravno raditi na implementaciji ZJNPP u nastavne planove i programe.

Agencija se, na osnovu zahtjeva Ministarstva civilnih poslova, EU i nadležnih obrazovnih vlasti priprema za provedbu **PISA 2018**. Osnovni ciljevi PISA istraživanja (usmjereni na politike obrazovanja, koncept „pismenosti“ i važnost cjeloživotnog učenja) su redovito praćenje kroz trogodišnje vremenske cikluse. Rezultati dobijeni ovim istraživanjem će omogućiti praćenje napretka u postizanju ključnih obrazovnih ciljeva. Projekt PISA provodi se u školama, za djecu u dobi do 15 godina. Istraživanje procjenjuje u kojoj mjeri učenici

¹⁸ ZJNPP-ova koju su usvojili stručni Odbor Agencije objavljeni u u Službenom glasniku BiH.

pred završetkom obveznog obrazovanja stiču potrebna znanja i vještine. Rezultati navedenog istraživanja se koriste za poređenje ishoda među državama koje učestvuju u PISA istraživanju, ali i planiranje obrazovnih politika i podizanje razine učeničkih postignuća.

3.2.3. Najznačajniji projekti u oblasti osnovnog i općeg srednjeg obrazovanja

Od preuzimanja koordinacije Ministarstva civilnih poslova u sektoru obrazovanja, u oblasti osnovnog i općeg srednjeg obrazovanja provedeno je nekoliko značajnih projekata koje je financirala EU. Izdvajamo projekt „Reforma općeg obrazovanja u BiH“ koji je implementiran u razdoblju od siječnja 2004 – do siječnja 2006. godine. Projekt je dizajniran s ciljem da potakne razvoj modernog i učinkovitog osnovnog i općeg srednjeg obrazovnog sustava u Bosni i Hercegovini i sastojao iz tri komponente: *Razvoj nastavnog plana i programa i osiguranje kvalitete, Reforma javne uprave u sektoru obrazovanja i Mreža škola i diseminacija rezultata.*

Sljedeći projekt *EQA/OKO* iz 2009. godine u kojem su učestvovali i predstavnici Agencije za predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje bavio se podizanjem i osiguravanjem kvalitete u općem obrazovanju, te ukazao na to da postojeće zajedničke jezgre nemaju format, strukturu i sadržaj uobičajen za takvu vrstu dokumenta u oblasti obrazovanja u Europskoj uniji, zbog čega su date preporuke za modernizaciju zajedničkih jezgri u Bosni i Hercegovini i njihovu izradu na osnovu ishoda učenja, kao i primjenu Europskog referentnog okvira za ključne kompetencije

U tijeku je EU projekt pod nazivom „Razvoj kvalifikacijskog okvira za opće obrazovanje“, a koji obuhvata tri važne oblasti: definiranje i osiguranje kvalitete kvalifikacijskog okvira za opće obrazovanje (komponenta 1), eksternu maturu (komponenta 2) i osiguravanje kvalitete formalnog obrazovanja i profesionalnog usavršavanja nastavnika 3). Aktivnosti u okviru komponente 3 su pri kraju, uz napomenu da su nastavnici pokazali veliku zainteresiranost za realizaciju aktivnosti ove komponente. Bitno je napomenuti da je komponenta imala dobre inpute prethodnog IPA projekta (standardi zanimanja i standardi kvalifikacija za nastavnike), te da su stručnjaci nastavili sa aktivnostima koji su postignuti u prethodnom projektu. Aktivnosti u okviru komponente 1 i 2 kasne zbog promjena u ekspertnom timu.

3.3. Mogućnost uvođenja obveznog srednjoškolskog obrazovanja u Bosni i Hercegovini

U okviru zahtjeva za analizom reforme obrazovanja u Bosni i Hercegovini, zatraženo je da fokus bude na reformi srednjoškolskog obrazovanja, o čemu je već bilo riječi, ali i mogućnosti uvođenja obveznog srednjoškolskog obrazovanja u Bosni i Hercegovini.

I Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice Bosne i Hercegovine zatražilo je početkom 2016. godine od Ministarstva civilnih poslova da koordinira aktivnosti oko Inicijative za uvođenje obveznog srednjoškolskog besplatnog obrazovanja s nadležnim obrazovnim vlastima, a sukladno mjeri iz Akcijskog plana za djecu Bosne i Hercegovine (2015-2018), kako bi srednjoškolsko obrazovanje bilo raspoloživo i dostupno svakom djetetu.

U cilju provedbe aktivnosti, Ministarstvo civilnih poslova je uputio prijedlog Inicijative Vijeća za djecu Bosne i Hercegovine, na mišljenje nadležnim obrazovnim vlastima. U informaciju koja slijedi uključeno je mišljenje Federalnog ministarstva obrazovanja i nauke, te je dat pregled pojedinačnih stavova o obveznom besplatnom srednjoškolskom obrazovanju pojedinih kantonalnih ministarstava obrazovanja i Ministarstva prosvjete i kulture Republike Srpske.

U Okvirnom zakonu o osnovnom i srednjem obrazovanju u Bosni i Hercegovini, u članku 17. se navodi: „*srednjoškolsko obrazovanje svima je dostupno, sukladno postignutom uspjehu u osnovnoj školi, ličnim interesom i sposobnostima. Srednjoškolsko obrazovanje u javnim ustanovama besplatno je sukladno zakonu*“. Napominjemo da je Ustavna nadležnost u području obrazovanja na razini entiteta Republika Srpska, deset kantona u Federaciji BiH i Vladi Brčko distrikta BiH, te stoga isti svojim vlastitim zakonima i podzakonskim aktima uređuju područje srednjeg, odnosno srednjeg strukovnog obrazovanja.

Prema podacima Agencije za statistiku Bosne i Hercegovine, za školsku 2015/2016 godinu, u Bosni i Hercegovini je djelovalo 311 srednjih škola sa 5.850 odjeljenja i 133.268 učenika. Od navedenog broja srednjih škola, 210 su srednje strukovne škole, što znači da 72% od ukupnog broja učenika pohađa strukovne škole, a preostalih 28% pohađa gimnazije, umjetničke i vjerske škole. Naveden brojevi govore o srednjem strukovnom obrazovanju kao o dominirajućem stupnju obrazovanja u Bosni i Hercegovini. Ukoliko pratimo i trendove Europske Unije kada je u pitanju upis u srednje obrazovanje, također preovladava trend u korist srednjeg strukovnog obrazovanja. Možemo zaključiti da je obuhvat djece srednjim obrazovanjem u Bosni i Hercegovini vrlo blizu ili jednak obuhvatu u Europskoj uniji.

U nastavku slijede informacije nadležnih obrazovnih vlasti po ovom pitanju:

Prema navodima **Federalnog ministarstva obrazovanja i nauke**, ova institucija podržava svaku inicijativu koja će podići obrazovnu razinu stanovništva i doprinijeti da obrazovanje bude dostupno svoj djeci. Federalno ministarstvo obrazovanja i nauke je u 2015. godini izradilo Informaciju o mogućnosti uvođenja obveznog srednjoškolskog obrazovanja u Federaciji BiH (web adresa: www.fmon.gov.ba). Vlada Federacije BiH je na sjednici održanoj 14.01. 2016.godine, usvojila Zaključak kojim prihvata predloženu Informaciju o mogućnosti uvođenja obveznog srednjoškolskog obrazovanja sa dvogodišnjim trajanjem u Federaciji BiH, s predloženim preporukama.

Napominjemo da je i Federalno ministarstvo obrazovanja i nauke također obezbijedilo mišljenja određenih kantona u Federaciji BiH, koja su integrirana u tekst. U Federaciji BiH, u tri kantona je zakonskom normom propisano i uvedeno obvezno srednje obrazovanje sa dvogodišnjim trajanjem. To su: Unsko-sanski kanton, Bosansko-podrinjski kanton Goražde i Kanton Sarajevo. Prema navodima Federalnog ministarstva obrazovanja i nauke, jedan od glavnih razloga zbog kojih su se pomenuti kantoni odlučili na ovaj korak temelji se na Okvirnom zakonu o osnovnom i srednjem obrazovanju (članak. 17, već naveden u uvodu teksta). Također, u informaciji koju je izradilo Federalno ministarstvo obrazovanja i nauke, obrazovanje u trajanju od dvije godine je uvedeno u cilju osposobljavanja učenika za sticanje zanimanja prvog i drugog stupnja, koji iz određenih razloga nisu mogli završiti školovanje u trajanju od tri, odnosno četiri godine. Međutim, ni u ovim kantonima, ovaj vid obrazovanja nije realiziran u praksi, jer do sada nijedan učenik nije stekao kvalifikaciju na osnovu ove mogućnosti. Zakonske norme nisu popraćene odgovarajućim podzakonskim aktima, kao ni programima koji bi omogućili obrazovanje, završetak i sticanje kvalifikacije prvog i drugog stupnja, niti su u proračunima tih kantona planirana dodatna sredstva za tu namjenu. Namjera drugih kantona je da se ovaj vid obrazovanja uvede u narednom razdoblju. Za njegovo uvođenje potrebno je ispuniti određene uvjete koji su uglavnom financijske prirode. Prema Informaciji Federalnog ministarstva obrazovanja i nauke, kantonalna ministarstva obrazovanja su mišljenja da trenutna financijska situacija ne dozvoljava dodatna izdvajanja koja su potrebna u slučaju uvođenja obveznog srednjoškolskog obrazovanja s dvogodišnjim

trajanjem. Ta izdvajanja bi uključila prijevoz učenika, besplatne udžbenike, te izradu nastavnih planova i programa.

Federalno ministarstvo obrazovanja i nauke je u svojoj informaciji dalo i sljedeće preporuke koje su upućene vladama kantona:

Preporuka 1 - U kantonima u kojima je uvedeno obvezno srednje obrazovanje osigurati dosljednu primjenu zakonskih normi. Pored navedenog potrebno je donijeti odgovarajuće podzakonske akte, planove i programe, kao i ostale potrebne akte, koji će omogućiti da učenici u praksi mogu dobiti kvalifikaciju nakon završenog obveznog srednjoškolskog obrazovanja sa dvogodišnjim trajanjem.

Preporuka 2 - Kantoni koji se opredjeljuju za uvođenje obveznog srednjoškolskog obrazovanja s dvogodišnjim trajanjem, trebaju osigurati potrebne uvjete (financijska sredstva, adekvatna zakonska i podzakonska regulativa, nastavni planovi i programi).

Preporuka 3 - Kantoni u svojim proračunima trebaju predvidjeti troškove koji se odnose na uvođenje ove vrste obrazovanja. Uvećani troškovi podrazumijevaju besplatan prijevoz, besplatne udžbenike i izradu nastavnih planova i programa.

Preporuka 4 - Potrebno je osigurati veći stupanj koordinacije i uvezanosti obrazovnih institucija sa tržištem rada. Nastavni planovi i programi trebaju razvijati kod učenika znanje i vještine potrebne tržištu rada. Prilikom kreiranja upisne politike potrebno je voditi računa o privrednim potrebama određenog područja.

Prema navodima **Ministarstva obrazovanja, nauke, kulture i sporta Unsko-sanskog kantona** uvođenje obveznog srednjoškolskog obrazovanja je inicirano stvarnim socijalnim i potrebama na tržištu rada i na temelju inicijative Centra civilnih inicijativa. Da bi se išlo u korak sa vremenom i pratili trendovi razvoja društveno-ekonomskih odnosa, nužno je da svaki pojedinac uči tijekom cijelog života. Ovaj pristup je potreban jer količina novog znanja progresivno raste, a postojeće znanje sve brže zastarjeva. Zbog svega navedenog produženje institucionalnog obrazovanja putem uvođenja obveznog srednjoškolskog obrazovanja i jačanja kompetencija pojedinca kroz cjeloživotno učenje nameće se kao strateški razvojni prioritet na putu izgrađivanja „društva znanja“ i stvaranja uslova za ekonomski rast i razvoj. Investiranje u ljude nužno će rezultirati povećanjem mogućnosti zapošljavanja, a time i socijalnog uključivanja građana u društveni život. Usvajanjem Zakona o srednjem obrazovanju¹⁹ omogućeno je besplatno školovanje od jedne do dvije godine. Nakon ovog vida obrazovanja ne stiče se kvalifikacija. U toku je izrada strategije srednjeg obrazovanja, a važan faktor strategije je besplatno i obvezno srednje obrazovanje za sve. Prema navodima nadležnog ministarstva želi se omogućiti svakom učeniku/ci sticanje prve kvalifikacije u trogodišnjem ili četvorogodišnjem trajanju. Prema navodima iz Ministarstva, ovom mjerom nastoji se smanjiti broj učenika koji napuštaju srednje obrazovanje. *Ministarstvo obrazovanja nauke, kulture i sporta Unsko-sanskog kantona podržava ovu inicijativu.*

Prema informacijama iz **Ministarstva obrazovanja, nauke, kulture i sporta Tuzlanskog kantona**, svako povećanje dostupnosti obrazovanja svakom djetetu je pozitivno. Međutim, Tuzlanski kanton nije u mogućnosti uvesti obvezno i besplatno srednjoškolsko obrazovanje zbog nedostatka finansijskih sredstava. Ukoliko bi bila uvedena obveza pohađanja srednje škole, Ministarstvo bi trebalo osigurati dodatna sredstva za prijevoz učenika, udžbenike i slično, a u Proračunu Tuzlanskog kantona nema dovoljno sredstava za ove namjene. Prema navodima nadležnog ministarstva, provode se aktivnosti na animiranju učenika za upis u srednje škole kako bi što veći broj djece završio srednje obrazovanje.

¹⁹ „Službeni glasnik Unsko-sanskog kantona“, broj 17/12;

Ministarstvo za obrazovanje, mlade, nauku, kulturu i sport Bosansko-podrinjskog kantona Goražde ističe da je člankom 175. Zakona o srednjem obrazovanju i odgoju Bosansko – podrinjskog kantona Goražde²⁰ definirano obvezno srednje obrazovanje u trajanju od dvije godine, a čija je primjena počela od školske 2012/13. godine. U ovom kantonu, srednjoškolsko obrazovanje je dostupno svakom djetetu i sva djeca koja završe osnovu školu nastavljaju obrazovanje u srednjoj školi.

Prema navodima **Ministarstva za obrazovanje, nauku, kulturu i sport Zeničko-dobojskog kantona**, ovo Ministarstvo je u tijeku 2010. godine, sukladno zakonskim nadležnostima, aktivno učestvovalo u projektu „Obavezno srednje obrazovanje u Bosni i Hercegovini-Ambijent i perspektive“ koji je vodio Centar civilnih inicijativa (postoji i publicirana brošura), te je dalo mišljenje o svim aspektima uvođenja obveznog srednjeg obrazovanja. Imajući u vidu sve pokazatelje, te ostale aspekte poput recesijskih okolnosti, nadležno ministarstvo smatra da bi donošenje ovakvog zakona, odnosno određene izmjene i dopune postojećeg Zakona o srednjoj školi²¹ zahtijevale dodatna izdvajanja u proračunu Kantona iz kojeg se financiraju sve zakonske obrazovne potrebe srednjih škola u iznosu od (cca.7.000.000.00 KM). Predstavljeni obračun uključuje podatke o broju učenika koji završavaju osnovu školu, potrebe njihovog prijevoza s obzirom na geografsku razudjenost Kantona i činjenicu da se radi o centralnim školama (nepostojanje područnih škola u srednjem obrazovanju), povećanog broja upisanih učenika uključujući i marginalizirane grupe, ali i drugi nužni izdaci koji ulaze u prava i obveze osnivača srednjih škola kao javnih obrazovnih ustanova, poput osiguranja određenog broja udžbenika, obveznog osiguranja učenika, produženog boravka u školama, pratećeg opremanja istih, dokumentacije i slično. Prema navodima Ministarstva urađene su uporedne analize i razmatrana neka druga rješenja poput srednjeg obrazovanja na jednu do dvije godine u određenim strukovnim školama, ali svako od predloženih rješenja iziskuje dodatna financijska opterećenja, kako za proračun Kantona, tako i za roditelje. Pored navedenog u informaciji ministarstva se navodi i pitanje pravnog osnova za izdvajanjem proračunskih sredstava za financiranje dijela obrazovanja (jedna ili dvije godine), a da pri tome takvi učenici ne dobivaju diplomu o završenom srednjem stupnju obrazovanja. Ministarstvo naglašava da bi uvođenje obveznog srednjeg obrazovanja bilo sukladno preporukama usvojene Strategije prevencije u borbi protiv maloljetničke delinkvencije, kao i postojećih strategija u borbi protiv siromaštva, odnosno širim društvenim nastojanjima da se putem obrazovnog sustava podiže i razina općeg društvenog obrazovanja građana na području nadležnosti ovog ministarstva, odnosno kantona. Imajući u vidu navedeno, Ministarstvo je u suradnji sa različitim nevladinim organizacijama „Save the Children-Norway“, USAID i World Vision, uspješno provodilo niz projekata koji su usmjereni na što veće uključivanje građana u obrazovanje (uključujući završetak osnovne škole, prekvalifikacije i dokvalifikacije u srednjem obrazovanju), što je ishodilo usvajanjem novog Zakona o obrazovanju odraslih u Zeničko-dobojskom kantonu u 2014. godini. U načelu, Ministarstvo podržava inicijativu za uvođenje obveznog srednjeg obrazovanja, ali zbog razloga navedenih u ovoj informaciji, smatraju da su ovakve inicijative u ovom trenutku preuranjene. *Skupština Zeničko-dobojskog kantona je na svojoj 16. sjednici održanoj 01.10.2015.godine, nakon rasprave i izjašnjenja odbila Inicijativu Općinskog vijeća Maglaj, za donošenje Zakona o obveznom srednjem obrazovanju i odgoju.*

²⁰ „Službene novine Bosansko-podrinjskog kantona Goražde“ broj 10/11;

²¹ „Službene novine“ Zeničko-dobojskog kantona“, br. 05/04, 20/07, 19/9 i 9/11

Prema navodima **Ministarstva obrazovanja, nauke, kulture i sporta Srednjobosanskog kantona**, za obrazovanje se izdvaja 40% proračunskih sredstava. Ministarstvo je u proceduri donošenja Zakona o predškolskom odgoju i obrazovanju za čiju provedbu će biti potrebno izdvojiti dodatna sredstva (150 sati obvezne edukacije za djecu prije početka školske godine). U vezi navedenog, Ministarstvo je mišljenja da se još uvijek ne može razmišljati o uvođenju obveznog srednjoškolskog besplatnog obrazovanja.

Prema navodima **Ministarstva obrazovanja, znanosti, kulture i športa Zapadnohercegovačkog kantona**, Vlada Zapadnohercegovačkog kantona i nadležno ministarstvo su pozitivnim zakonskim propisima i različitim mjerama (subvencioniranje prijevoza, uvođenje asistenta i drugo) učinila srednjoškolsko obrazovanje dostupno svim učenicima. Prema pokazateljima Ministarstva, u posljednjih pet godina stopa upisa učenika koji završe osnovno obrazovanje je 99% i više, a stopa učenika koji napuste školovanje je manja od 0,5%. Shodno navedenom, a uzimajući u obzir recesiju i nedostatak finansijskih sredstava nadležno ministarstvo je mišljenja da bi se na državnoj razini trebala osigurati sredstva za provođenje mjera Akcijskog plana za djecu Bosne i Hercegovine u svezi obveznog predškolskog obrazovanja u godini prije polaska u školu, a nakon toga i provođenje inicijative o obveznom besplatnom srednjoškolskom obrazovanju.

Ministarstvo prosvjete i kulture Republike Srpske je u potpunosti upoznato sa mjerama i provođenjem istih u okviru Akcijskog plana za djecu Bosne i Hercegovine (2015-2018). Nadležno ministarstvo će sukladno nadležnostima u oblasti obrazovanja razmotriti inicijativu i postupiti sukladno Ustavu i međunarodnim dokumentima u oblasti obrazovanja, a koji se odnose na obveznost srednjoškolskog obrazovanja. Također, prema navodima nadležnog ministarstva, postotak pohađanja srednjeg obrazovanja u Republici Srpskoj gotovo je 100%, kao da je obvezno.

Dakle, vezano za inicijativu o obveznom i besplatnom srednjoškolskom obrazovanju u Bosni i Hercegovini, napominjemo da Ministarstvo civilnih poslova nije dobilo pojedinačne informacije iz nadležnih ministarstava obrazovanja Hercegovačko-neretvanskog kantona, Kantona Sarajevo, Posavskog kantona, Kantona 10 i Odjela za obrazovanje Brčko distrikta BiH.

Federalno ministarstvo obrazovanja i nauke je još u 2015. godini sačinilo Informaciju o mogućnostima uvođenja obveznog srednjoškolskog obrazovanja, tako da se ista može koristiti u cjelosti. Informacija se može naći na internet stranici Federalnog ministarstva obrazovanja i nauke: www.fmon.gov.ba.

Ističemo da su nadležne obrazovne vlasti u Bosni i Hercegovini svjesne mjera u okviru Akcijskog plana za djecu Bosne i Hercegovine, kao i nužnosti povećanja razine obrazovanja u Bosni i Hercegovini. Glavne prepreke se odnose na nedostatak finansijskih sredstava i zakonske propise.

Zakonska regulativa u Unsko-sanskom, Bosansko-podrinjskom Kantonu Goražde i Kantonu Sarajevu daje mogućnost za besplatno jednogodišnje/dvogodišnje srednjoškolsko obrazovanje, međutim, to se još uvijek ne provodi u praksi, jer zakonski nije riješeno verificiranje ove vrste obrazovanja, odnosno stečene kvalifikacije. Prema navodima nadležnih ministarstava, stopa upisa učenika u Republici Srpskoj i Zapadnohercegovačkom kantonu je gotovo 100 % odnosno 99 %.

Napominjemo da u regiji Zapadnog Balkana niti jedna država još uvijek nije stvorila sve pretpostavke za uvođenje obveznog srednjoškolskog obrazovanja.

3.4. Srednje strukovno obrazovanje i obuka s obrazovanjem odraslih

3.4.1. Zakonska regulativa u srednjem strukovnom obrazovanju i obuci

Usvajanjem Okvirnog zakona o osnovnom i srednjem obrazovanju u Bosni i Hercegovini stvorene su osnovne pretpostavke za legislativni okvir u srednjem obrazovanju, koji je uključivao i srednjestručno, kao i obrazovanje odraslih.

Međutim, uzimajući u obzir važnost strukovnog obrazovanja za zapošljavanje, Ministarstvo civilnih poslova je u suradnji sa EU, koja je i financirala EU VET II projekt, a u okviru CARDS programa, i nadležnim obrazovnim i drugim vlastima, kroz jedan od reformskih projekata, iniciralo izradu posebnog Okvirnog zakona o srednjem strukovnom obrazovanju i obuci u Bosni i Hercegovini.

Okvirnim zakonom o srednjem strukovnom obrazovanju i obuci u Bosni i Hercegovini utvrđuju se principi organizacije srednjeg strukovnog obrazovanja i obuke; institucije; osnovna pitanja nastavnih planova i programa; standardi ocjenjivanja i ispiti; pitanje autonomije škola; osnova upravljanja i financiranja i druga pitanja značajna za rad i razvoj srednjeg strukovnog obrazovanja i obuke u Bosni i Hercegovini.

Na osnovu članka 23. Ministarstvo civilnih poslova prati primjenu ovog zakona i svake godine priprema informaciju za Vijeće ministara BiH o provedbi Okvirnog zakona. Prema posljednjoj informaciji za 2015. godinu, koju je Vijeće ministara BiH usvojilo, 7 kantona u Federaciji BiH, Republika Srpska i Brčko distrikt BiH su uskladili svoje zakone ili izradili specifične zakone o srednjem strukovnom obrazovanju. U tri kantona još uvijek nisu uskladili vlastite zakone sa Okvirnim: Hercegovačko-neretvanski; Srednjobosanski i Kanton 10.

Usvajanjem Zakona o Agenciji za predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje stvorene su pretpostavke za učinkovitiju provedbu Okvirnog zakona, te realizaciju preporuka iz **Strategije razvoja srednjeg strukovnog obrazovanja i obuke u Bosni i Hercegovini za razdoblje 2007-2013. godine**. Ovim i **prethodno** navedenim zakonskim aktom je definiran mandat Agencije u pogledu: uspostavljanja standarda znanja i ocjenjivanja u VET-u; razvoja zajedničkih jezgri nastavnih planova i programa; razvoja nastavnih planova i programa za stručne predmete; struktuiranja i revidiranja klasifikacije zanimanja; osiguranja kvaliteta u VET-u, itd.

Shodno obvezi iz članka 14. Okvirnog zakona o srednjem strukovnom obrazovanju i obuci u Bosni i Hercegovini, Ministarstvo civilnih poslova je donijelo „Pravilnik o pravilima i načinu registracije zajednica srednjih strukovnih škola Bosne i Hercegovine“²². Pravo srednjih strukovnih škola da se udružuju u zajednice, regulisano nevedenim okvirnim zakonom, svrstano je u područje autonomije škola u pogledu profesionalne suradnje, razmjene iskustava o nastavnim planovima i programima, metodologije nastave i drugih pitanja bitnih za unaprjeđenje nastavnog procesa.

Okvirnim zakonom o srednjem strukovnom obrazovanju i obuci, te vlastitim zakonima entiteta Republika Srpska, kantona u Federaciji BiH su obuhvaćene oblasti koje su bile i

²² „Službeni glasnik BiH“, broj 10/09;

predmet reformskih projekata u cilju integracije ovog vida obrazovanja u europski prostor strukovnog obrazovanja. U strukovnom obrazovanju posebno je bitna suradnja obrazovanja i tržišta rada, te je Okvirnim zakonom propisana obveza uspostave tripartitnih savjetodavnih vijeća na svim razinama vlasti u Bosni i Hercegovini. I pored stanovitog napretka u povezivanju obrazovanja i tržišta rada, tripartitna vijeća još uvijek nisu formirana na razini entiteta, odnosno u svim kantonima (Unsko-sanski, Tuzlanski, Bosansko-podrinjski kanton Goražde i Brčko distrikt BiH su uspostavili tripartitno savjetodavno vijeće). Iz navedenog razloga nije bilo moguće uspostaviti isto na razini države kako je propisano Okvirnim zakonom. Međutim, u većini srednjih strukovnih škola su uspostavljena savjetodavna vijeća u čiji sastav ulaze predstavnici iz područja privrede i socijalni partneri iz područja čije profile određena škola obrazuje.

Nastavni planovi i programi za srednje strukovno obrazovanje sastoje se od zajedničke jezgre za opće predmete sukladno Okvirnom zakonu o osnovnom i srednjem obrazovanju u Bosni i Hercegovini, dok bi se ostatak trebao razvijati koliko je god moguće modularnom metodologijom. Kada su u pitanju modularni nastavni planovi postotak njihove upotrebe je različit, u nekim kantonima ih upotrebljava do 90 posto škola, ali na razini Federacije BiH se radi o 50% škola. U Republici Srpskoj modularni NPP-ovi se primjenjuju u potpunosti u svim srednjim strukovnim školama i za sva zanimanja, kao i u Brčko distriktu BiH.

Na osnovu Okvirnog zakona, praćenje i poboljšanje zajedničke jezgre nastavnih planova i programa, standarda i kvalitete obrazovanja, naročito uspostavljanje ishoda učenja, standarde ocjenjivanja, završni/maturski ispit, eksterno ocjenjivanje škola je u nadležnosti Agencije za predškolsko osnovno i srednje obrazovanje. Agencija također prema navedenom zakonu savjetuje nadležne obrazovne vlasti u pogledu propisanih standarda i primjene istih, pokreće i prati proces strukturiranja i klasifikacije zanimanja, te druge poslove koji se tiču standarda u strukovnom obrazovanju.

Također Okvirnim zakonom, kao i zakonima nadležnih vlasti, je osigurana autonomija škole što u području ovog vida obrazovanja predstavlja mogućnost da škole prema potrebi i zahtjevima lokalnog tržišta rada kreiraju i prilagođavaju obrazovne sadržaje.

S obzirom na osobenost srednjeg strukovnog obrazovanja Okvirnim zakonom je definirana i obuka tj. obrazovanje odraslih, odnosno cjeloživotno učenje. Proces učenja tokom cijelog života otvara mogućnost građanima svih starosnih dobi sticanja novih i unaprjeđenja stečenih znanja, vještina i kompetencija. Strukovne škole imaju mogućnost organiziranja obrazovanja odraslih i u Republici Srpskoj, svim kantonima u Federaciji BiH i Brčko distriktu BiH.

Imajući svjest o potrebi stalnog obrazovanja, odnosno cjeloživotnog učenja, nadležne vlasti su prepoznale značaj obrazovanja odraslih, te su sukladno potrebama donijeli i posebna zakonska rješenja za **obrazovanje odraslih**. U Federaciji BiH u razdoblju od 2013. godine sljedeći kantoni su donijeli posebne zakone za obrazovanje odrasli: Unsko-sanski; Tuzlanski; Zeničko-dobojski; Bosansko-podrinjski kanton Goražde; Kanton Sarajevo i Zapadnohercegovački kanton. Republika Srpska je donijela vlastiti zakon o obrazovanju odraslih još 2009. godine kada je i osnovala Zavod za obrazovanje odraslih. Važno je napomenuti da nepostojanje posebnog zakon koji reguliše ovu oblast ne znači da u drugim kantonima i Brčko distriktu BiH ovaj vid obrazovanja nije organiziran. Dobar primjer je Hercegovačko-neretvanski kanton u kojem je uz podršku Caritasa otvorena Ustanova za obrazovane odraslih „Socijalno edukativni centar (SEC), u koju je u 2015. godini bilo uključeno čak 1898 odraslih u 63 programa za četvorogodišnja zanimanja i oko 400

polaznika za osposobljavanje, prekvalifikacije i dokvalifikacije u dvije privatne škole s pravom javnosti.

Također, napominjemo da postoji sve bolja sveza između obrazovanja i zavoda za zapošljavanje i sve više neformalno obrazovanje dobija svoju ulogu i značaj.

3.4.2. Strateški dokumenti u oblasti srednjeg strukovnog obrazovanja i obrazovanja odraslih

Reforma strukovnog obrazovanja počela je već 1998. godine uz potporu Europske unije i pojedinačnih međunarodnih donatora. Međutim, tek godinama kasnije izrađena i Strategija razvoja srednjeg strukovnog obrazovanja i obuke u Bosni i Hercegovini za razdoblje 2007-2013. godine²³ što je potvrdilo sustavnu spremnost i posvećenost Bosne i Hercegovine unaprijeđenju srednjeg strukovnog obrazovanja.

Polovinom 2008. godine Vijeće ministara BiH je usvojilo i Strateške pravce razvoja obrazovanja u Bosni i Hercegovini sa planom implementacije 2008-2015²⁴. Taj strateški dokument se bavi pitanjima reforme cjelokupnog sustava obrazovanja, svih razina i vrsta, pa i srednjim strukovnim obrazovanjem, posebno ukazujući na potrebu izrade kvalifikacijskog okvira u Bosni i Hercegovini na osnovu Europskog kvalifikacijskog okvira za cjeloživotno učenje, zatim izradu nastavnih planova i programa zasnovanih na ishodima učenja i ključnim kompetencijama i po modularnoj metodologiji; razvoj institucionalnog okvira za osiguranje kvaliteta u strukovnom obrazovanju; izradu standarda zanimanja, te bolju suradnju obrazovanja i tržišta rada.

Osnove kvalifikacijskog okvira u Bosni i Hercegovini je Vijeće ministara BiH usvojilo krajem ožujka 2011. godine. Time je započeo izuzetno značajan i komplikovan proces izrade kvalifikacijskog okvira u Bosni i Hercegovini na osnovu Europskog kvalifikacijskog okvira za cjeloživotno učenje. Ciljevi kvalifikacijskog okvira su višestruki i imaju mnogobrojne implikacije u sektorima obrazovanja, rada i zapošljavanja, kako na domaćem, tako i na međunarodnom planu: lakše razumijevanje i priznavanje kvalifikacija; jasan prikaz obrazovnih dostignuća uz sustav upravljanja kvalitetom svake kvalifikacije; usmjeravanje pojedinca u pogledu izbora obrazovanja tj. zanimanja i karijere; horizontalna mobilnost i vertikalna prohodnost između različitih razina i podsustava obrazovanja, što je bitna pretpostavka za cjeloživotno obrazovanje.

U 2012. godini, Vijeće ministara BiH je usvojilo izuzetno važnu **Strategiju učenje o poduzetništvu u obrazovnim sustavima u Bosni i Hercegovini u razdoblju 2012-2015 (sa akcijskim planom provedbe)**. U Europskoj uniji, regiji, pa tako i u Bosni i Hercegovini dominira potreba jačanja svijesti o poduzetničkom duhu u cjelokupnom sustavu obrazovanja – od osnovnog do visokog, i cjeloživotnog obrazovanja. Ovaj strateški dokument predviđa uvođenje „smisla za inicijativu i poduzetništvo“, kao ključne vještine, u nastavne planove i programe na svim razinama obrazovanja. Usvajanjem ovog dokumenta naša je zemlja realizirala i dio obveza koje je preuzela prihvatanjem Povelje EU o malim i srednjim preduzećima (2003) i kasnije Akta o malim preduzećima (2008), koji su afirmirali poduzetničko učenje kao neodvojivi dio sustava obrazovanja. U tijeku je evaluacija strategije koju zajednički provode Ministarstvo civilnih poslova, nadležne obrazovne i druge vlasti.

²³ „Službeni glasnik BiH“, broj 65/07

²⁴ „Službeni glasnik BiH“, broj 63/08

Dokument **Principi i standardi obrazovanja odraslih u Bosni i Hercegovini**, utemeljen na međunarodnim i europskim principima i standardima obrazovanja odraslih, predstavlja dogovoreni okvir u kome nadležne obrazovne i druge vlasti u Bosni i Hercegovini, postupajući sukladno svojim ustavnim ili zakonskim nadležnostima, razvijaju, implementiraju i koordiniraju politike i zakonodavstvo u svezi s obrazovanjem odraslih, prate, procjenjuju i razmatraju stanje u ovoj oblasti, te dogovaraju, predlažu i poduzimaju mjere za njegovo unaprjeđenje. Dokument definira vrste programa i učenja (formalno, neformalno i informelno učenje); polaznike i institucije/tj. pružatelje usluga obrazovanja; akreditaciju, validaciju i certificiranje, te druge aspekte vezane za područje obrazovanja odraslih. I drugi dokument **Strateška platforma razvoja obrazovanja odraslih u kontekstu cjeloživotnog učenja u Bosni i Hercegovini**²⁵ ukazuje na doprinos koji cjeloživotno učenje/obrazovanje odraslih ima i treba dati društveno-ekonomskom oporavku i razvoju, većoj mogućnosti zapošljavanja i konkurentnosti na tržištu rada, te povećanoj mobilnosti i profesionalnoj fleksibilnosti pojedinca. Platforma je instrument za sistemsko rješavanje ključnih socijalnih i ekonomskih problema u Bosni i Hercegovini. Oba dokumenta u području obrazovanja odraslih, odnosno cjeloživotnog učenja su nastala kao rezultat EU projekta „Jačanje kapaciteta razvoja ljudskih resursa u Bosni i Hercegovini“ u okviru IPA 2009 programiranja. Važno je istaći da se navedeni dokumenti oslanjaju na ciljeve zacrtane u Strategiji za Jugoistočnu Europu 2020, Europski kvalifikacijski okvir, te EU strategiju Obrazovanje i obuka 2020.

Akcijski plan za izradu i provedbu kvalifikacijskog okvira u Bosni i Hercegovini za razdoblje 2014-2020²⁶ Vijeće ministara BiH usvojilo je početkom 2015. godine. To je dokument koji sadrži detaljan plan svih glavnih aktivnosti, organiziranih u okviru pet prioriteta, odnosno paketa aktivnosti za izradu i provedbu kvalifikacijskog okvira u Bosni i Hercegovini. Razvoj kvalifikacijskog okvira u Bosni i Hercegovini je značajan jer će isti pružiti svakom građaninu mogućnost sticanja kvalitetnih, relevantnih, prepoznatljivih, pouzdanih i priznatih kvalifikacija koje su uporedive s Europskim kvalifikacijskim okvirom (EQF), pristup cjeloživotnom učenju, doprinijeti razvoju ljudskih resursa, i povećanju konkurentnosti i socijalne uključenosti. To je i važan instrument za bolje i sistemsko povezivanje obrazovanja i tržišta rada, kako u, tako i izvan Bosne i Hercegovine. U konačnici, kada bude u potpunosti razvijen, kvalifikacijski okvir će doprinijeti i ekonomskom i društvenom razvoju Bosne i Hercegovine. Provedba Akcijskog plana se do sada odvijala uglavnom kroz projekte koje financira EU, kao što su „Razvoj kvalifikacijskog okvira za opće obrazovanje“ i „Razvoj kvalifikacijskog okvira za cjeloživotno učenje“, ali je od presudne važnosti da „vlasništvo“ i upravljanje ovim procesom što prije u potpunosti preuzmu relevantne institucije u Bosni i Hercegovini.

3.4.3. Reformski trendovi i europska dimenzija srednjeg strukovnog obrazovanja i obuke

Kao što je već rečeno, u odnosu na druge razine i vrste obrazovanja, srednje strukovno obrazovanje i obuka najduže su i u kontinuitetu u fokusu reforme obrazovanja u Bosni i Hercegovini. Hronološki gledano, prvi je Kultur Kontakt Austrija još 1997. godine počeo aktivnosti u suradnji sa svim ministarstvima obrazovanja u Bosni i Hercegovini u području strukovnog obrazovanja pružajući potporu modernizaciji kurikuluma u svim ekonomskom srednjim školama u Bosni i Hercegovini. Pored navedenog Kultur Konatakt je u kasnijoj fazi modernizirao kurkulume u turističko-ugostiteljskim školama, te izradio priručnike za obuku

²⁵ „Službeni glasnik BiH“, broj 96/14;

²⁶ „Službeni glasnik BiH“, broj 28/15;

nastavnika praktične nastave. Daljnja suradnja se nastavila na osnaživanju suradnje između škola i privrede.

Projekt Europske unije (Phare VET program) započinje 1998. godine s ciljem potpore reformi u strukovnom obrazovanju s fokusom na izradu **modularnih nastavnih planova i programa (curriculum)** za šest zanimanja: pekar, kuhar, električar, stolar, krojač i administrativni asistent na nivou srednjeg strukovnog obrazovanja. U isto vrijeme je Vlada Savezne Republike Njemačke posredstvom GTZ-a (sadašnjeg GIZ-a) dala značajan doprinos reformi nastavnih planova i programa u određenim područjima, te opremanju strukovnih škola sa odgovarajućom opremom za obavljanje prakse.

Izrađena je nova nomenklatura zanimanja, usuglašena između svih ministarstava obrazovanja, broj zanimanja je smanjen sa 500 na 100 širih zanimanja, a u okviru kojih je 13 porodica zanimanja. Svih 13 porodica zanimanja su bili predmetom modernizacije tako što je uveden pristup koji se zasniva na rezultatima modula i evidencije. Međutim, kako se mijenjaju potrebe za radnom snagom na tržištu rada, uvode se nova zanimanja, i nestaju stara zanimanja, te je potrebno vršiti redovitu reviziju nomenklature zanimanja.

Ostajući samo pri ključnim rezultatima projekata u strukovnom obrazovanju, uz izradu modularnih kurikulumata treba navesti da se proces reforme odvija i kroz izradu značajnih dokumenata – kao što su priručnici za: tržište rada, obuku nastavnika za rad po modularnim kurikulumima, razvoj modularne metodologije, za izradu nastavnih planova i programa, razvoj informacijskog sustava za srednje strukovno obrazovanje (takozvani VETIS), razvoj standarda zanimanja baziranih na ishodima učenja i slično. Više od 3000 nastavnika je obučeno u području novih pristupa radu sa mladima, te metodologije izrade modularnih nastavnih planova. Unaprjeđenje znanja, vještina i kompetencija nastavnika je stalan proces, shodno europskoj praksi cjeloživotnog obrazovanja. Samo nastavnici sa novim vještinama i kompetencijama mogu obrazovati mlade osobe za budućnost sukladno brzim tehnološkim promjenama. S tim u vezi, Agencija je izradila **Model za unaprjeđenje sustava kontinuiranog profesionalnog razvoja odgajatelja, nastavnika i stručnih saradnika u Bosni i Hercegovini**.

Razvoj strukovnog obrazovanja usko je vezan i za razvoj kvalifikacijskog okvira za cjeloživotno učenje u Bosni i Hercegovini. Osnovama kvalifikacijskog okvira u Bosni i Hercegovini, a prije svega realizacijom Akcijskog plana za izradu i provedbu kvalifikacijskog okvira u Bosni i Hercegovini za razdoblje 2014-2020 planiran je razvoj kvalifikacijskog okvira za cjeloživotno učenje, odnosno za sve razine i vrste obrazovanja. Projekt ima za cilj daljnji razvoj i provođenje kvalifikacijskog okvira i osiguranje kvalitete u oblasti strukovnog i obrazovanja odraslih, te izradu modela za priznavanje neformalnog i informalnog učenja. Kvalifikacijski okvir će doprinijeti lakšem razumijevanju, transparentnosti i priznavanju kvalifikacija, mobilnosti u svrhu nastavka školovanja ili zapošljavanja, te povjerenju u kvalifikacije u Bosni i Hercegovini. Važan element u okviru gore navedenog projekta je osiguranje kvalitete. U narednom periodu u strukovno obrazovanje treba uvesti metodologiju Europskog referentnog okvira za osiguranje kvalitete u strukovnom obrazovanju. S tim u vezi, već se poduzimaju prvi koraci u prezentiranju Europskog modela osiguranja kvalitete kao i uvođenje europskog prijenosa bodova (ECVET) u strukovno obrazovanje što je sukladno razvoju nastavnih planova i programa zasnovanih na ishodima učenja i orijentaciji na potrebe tržišta rada. Pored ministarstava obrazovanja, rada i zapošljavanja, u procesu osiguranja kvalitete važnu ulogu imaju agencije za obrazovanje i pedagoški zavodi i zavod za školstvo u Bosni i Hercegovini.

U razdoblju 2014-2020 Europska unija kroz predpristupni program IPA II je spremna i dalje podržati reforme u obrazovanju u funkciji zapošljavanja. Ministarstvo civilnih poslova (Sektor za rad, zapošljavanje, socijalnu politiku i penzije i Sektor za obrazovanje) je u suradnji sa nadležnim obrazovnim i drugim vlastima sačinilo Sektorski planski dokument sa Akcijskim dokumentom kao okvir za buduće projekte u oblasti zapošljavanja, obrazovanja i socijalne politike. Sveukupna potpora EU u području obrazovanja će u predstojećem periodu osigurati razvoj ljudskih resursa i tako doprinijeti boljem i učinkovitijem funkcioniranju oblasti obrazovanja u Bosni i Hercegovini kroz razvoj kvalifikacijskog okvira na svim razinama obrazovanja, modernizaciju nastavnih planova i programa za osnovno i srednje obrazovanje, što uključuje i obrazovanje za nastavnike i menadžment škole. Također, će se osigurati potpora za izradu kurikulama za fakultete koji obrazuju nastavnike. Nove metodologije u nastavi i novi pristup će omogućiti lakši pristup inkluzivnom obrazovanju, te u konačnici osigurati pristup svima koje žele učiti i obrazovati se, i omogućiti pristup tržištu rada.

Reformski projekti koji su pružali potporu obrazovnim sustavima u Bosni i Hercegovini su međusobno koherentni, osmišljeni po principu da svaki novi predstavlja logičan nastavak prethodnog i korak dalje u dostizanju vrijednosti i standarda u srednjem strukovnom obrazovanju u Europskoj uniji.

3.5. Visoko obrazovanje

Visoko obrazovanje znači obrazovanje nakon srednje škole koje vodi do međunarodno priznatog stupnja visokog obrazovanja, s tim da pristup visokom obrazovanju imaju svi koji su završili četverogodišnju srednju školu.

Visokom obrazovanju kojim se bave licencirane visokoškolske ustanove u Bosni i Hercegovini pristup neće biti ograničen, direktno ili indirektno, prema bilo kojoj stvarnoj ili pretpostavljenoj osnovi, kao što su: spol, rasa, seksualna orijentacija, fizički ili drugi nedostatak, bračno stanje, boja kože, jezik, vjeroispovijest, političko ili drugo mišljenje, nacionalno, etničko ili socijalno porijeklo, sveza s nekom nacionalnom zajednicom, imovina, rođenje, starosna dob ili neki drugi status.

Visokoškolske ustanove u Bosni i Hercegovini su sveučilišta i visoke škole.

Termin «sveučilište»:

- ograničen je na visokoškolske ustanove koje se bave i nastavnim i istraživačkim radom, koje nude akademske stupnje sva tri ciklusa, sa ciljevima koji uključuju unaprjeđenje znanja, misli i školstva u Bosni i Hercegovini, obrazovni, kulturni, društveni i ekonomski razvoj Bosne i Hercegovine, promociju demokratskog građanskog društva i postizanje najviših standarda nastave i istraživačkog rada;
- odnosi se na visokoškolsku ustanovu koja realizira najmanje pet različitih studijskih programa iz najmanje tri znanstvene oblasti – prirodne znanosti, tehničke znanosti, biomedicina i zdravstvo, biotehničke znanosti, društvene znanosti i humanističke znanosti.

Termin «visoka škola»:

- ograničen je na visokoškolsku ustanovu koja je akreditirana za davanje diploma i stupnja prvog ciklusa, sa ciljevima koji uključuju pripremu i obuku

pojedina za stručni, ekonomski i kulturni razvoj Bosne i Hercegovine i promociju demokratskog građanskog društva, te postizanja visokih standarda nastave i učenja;

- odnosi se na visokoškolsku ustanovu koja realizira najmanje jedan studijski program iz jedne znanstvene oblasti i ispunjava druge uslove sukladno zakonu.

Prema podacima koji su Centru za informiranje i priznavanje dokumenata iz oblasti visokog obrazovanja dostavljeni od nadležnih obrazovnih vlasti, u Bosni i Hercegovini trenutno djeluje ukupno 50 visokoškolskih ustanova, od čega je: 8 javnih i 21 privatno sveučilište, te 2 javne i 19 privatnih visokih škola. Uz napomenu da su privatne visokoškolske ustanove S/U „ITC-INTERLOGOS centar“ Kiseljak i „Vrhbosansko sveučilište“ licencirane visokoškolske ustanove ali nisu obavljale djelatnost visokog obrazovanja u akademskoj 2015./2016. godini, te da Visoka škola „Koledž međunarodnog prava“ Banja Luka nije evidentirana na službenoj web stranici Ministarstva prosvjete i kulture Republike Srpske, jer ne upisuje studente i nije više na adresi iz licence, ali nije ni zatražila brisanje iz registra.

Pristupanjem Bolonjskom procesu i ratificiranjem Lisabonske konvencije 2003. godine, te pristupanjem cjelovitom procesu promjena u Europskoj oblasti visokog obrazovanja (EHEA), Bosna i Hercegovina se obvezala na prilagođavanje svog visokog obrazovanja principima Bolonjskog procesa. Bolonjski proces predstavlja najznačajniju i najsveobuhvatniju reformu visokog obrazovanja u Europi. Krajnji cilj tog procesa jeste uspostavljanje europskog prostora visokog obrazovanja, koji će značiti neometanu mobilnost akademskih radnika i studenata i objektivno priznavanje njihovih kvalifikacija. Strateški cilj tog procesa je razviti najkonkurentniju ekonomiju, čemu je pretpostavka kvalitetno visoko obrazovanje.

3.5.1. Zakonska regulativa u oblasti visokog obrazovanja

Usvajanjem Okvirnog zakona o visokom obrazovanju u Bosni i Hercegovini čini se stvarni pomak u razvoju sektora visokog obrazovanja, jer se u njemu decidno kaže da „*Bosna i Hercegovina prihvata europske strateške ciljeve u oblasti visokog obrazovanja izražene u Deklaraciji europskih ministara visokog obrazovanja iz Bolonje (1999), kao i kasniji razvoj ovog koncepta*“.

Okvirnim zakonom o visokom obrazovanju u Bosni i Hercegovini utvrđuje se: organizacija visokog obrazovanja, odgovornost nadležnih vlasti u ovoj oblasti, ustanovljavaju tijela za provođenje zakona i međunarodnih obaveza Bosne i Hercegovine, te način osiguravanja kvalitete u oblasti visokog obrazovanja, a isti nalaže: model integriranog svučilišta; model studiranja u tri ciklusa; uvođenje europskog sistema prenosa bodova (u daljnjem tekstu: ECTS bodovi); jasno određena akademska zvanja i minimalne uslove za njihovo sticanje; ravnopravnost javnih i privatnih visokoškolskih institucija; osnivanje dvije državne agencije u oblasti visokog obrazovanja: Agencije za razvoj visokog obrazovanja i osiguranje kvaliteta i Centra za informiranje i priznavanje dokumenata iz oblasti visokog obrazovanja.

U cilju harmoniziranja zakonodavstva visokog obrazovanja u Bosni i Hercegovini „*Zakon Republike Srpske i kantonalni zakoni iz oblasti visokog obrazovanja uskladit će se s odredbama ovog zakona u periodu od šest mjeseci nakon njegovog stupanja na snagu*“ (članak 63. stavak. (1)).

Sa donošenjem Zakona o visokom obrazovanju Srednjobosanskog kantona 2013. godine, može se konstatovati da je uspostavljen zakonski okvir za oblast visokog obrazovanja u

Bosni i Hercegovini, s obzirom da je svih 12 nadležnih obrazovnih vlasti (deset kantona u Federaciji BiH, Republika Srpska i Brčko distrikt BiH) donijelo vlastite zakone o visokom obrazovanju na osnovu Okvirnog zakona. Međutim, imajući u vidu kašnjenja u donošenju zakona nadležnih obrazovnih vlasti može se konstatovati da nije ispoštovana dinamika donošenja zakonskih akata od strane nadležnih obrazovnih vlasti, a samim tim niti rok završetka ustrojstva i početka organizacije studija utvrđen Okvirnim zakonom.

Prema mišljenjima nadležnih obrazovnih vlasti doneseni zakoni o visokom obrazovanju usklađeni su sa Okvirnim zakonom osim u: Republici Srpskoj po pitanju (ne)obveznosti akreditacije visokoškolskih ustanova i studijskih programa; Zeničko-dobojskom kantonu i to po pitanju donošenja statuta i izbora rektora; Posavskog kantona koji nije definirao izdavanje dodatka diplomi; Tuzlanskog kantona po pitanju minimalnih uslova za izbor u znanstveno-nastavna zvanja, prestanka statusa studenta, donošenja statuta i izbora rektora javne visokoškolske ustanove; Hercegovačko-neretvanskog kantona po pitanju minimalnih uslova za izbor akademskog osoblja u znanstveno-nastavna i umjetničko-nastavna zvanja na sveučilištu i nastavna, odnosno umjetnička zvanja na visokoj školi.

Na osnovu članka 42. Okvirnog zakona o visokom obrazovanju u Bosni i Hercegovini, Ministarstvo civilnih poslova, ima obvezu da informiše Vijeće ministara BiH o izvršenju Okvirnog zakona o visokom obrazovanju u Bosni i Hercegovini. Shodno tome, u suradnji sa nadležnim obrazovnim vlastima u Bosni i Hercegovini i dvije agencije iz oblasti visokog obrazovanja, godišnje se sačinjavaju informacije o izvršenju Okvirnog zakona, te se zaključcima Vijeća ministara BiH nastoji ukazati na obvezu djelovanja u skladu da Okvirnim zakonom, ali i na sva odstupanja od istog.

Zakoni nadležnih obrazovnih vlasti definiraju organiziranje visokog obrazovanje u tri ciklusa i primjenu ECTS bodova na način kako to predviđa Okvirni zakon. Visokoškolske ustanove s najviše poteškoća suočavaju se pri realizaciji trećeg ciklusa, uključujući: nedostatak stručnog kadra, adekvatnih materijalnih i drugih resursa neophodnih za izvođenje trećeg ciklusa, te cijenu studija.

Okvirnim zakonom u članku 53. stavak (3) utvrđeno je da stupanj prvog ciklusa i drugi programi koji vode do diplome koje nudi javna visokoškolska ustanova ustrojeni su fleksibilno, tako da omoguće ulazak i izlazak u odgovarajućim fazama, s dodjelom kreditnih bodova i/ili kvalifikacija, zavisno od napretka koji je student ostvario. Prema tvrdnjama nadležnih obrazovnih vlasti, uslovi za ulazak i izlazak u pojedinim fazama studija, prelazak sa jednog studijskog programa na drugi, sa jedne visokoškolske ustanove na drugu, te studijski boravak na inozemnim visokoškolskim ustanovama u cilju sticanja ECTS bodova bliže se propisuju statutom i drugim općim aktima visokoškolske ustanove, odnosno sporazumom visokoškolskih ustanova ili posebnim međunarodnim programima razmjene studenata.

Formalno-pravno, uspostavljena je zakonska osnova za europski sistem prenosa bodova. U praksi, međutim, ulazak i izlazak u pojedinim fazama studija, prelazak sa jednog studijskog programa na drugi i sa jedne visokoškolske ustanove na drugu, studijski boravak na inozemnim visokoškolskim ustanovama u cilju sticanja kredita i drugi oblici prenosa ECTS bodova skoro da i ne postoje, mišljenja su u Ministarstvu prosvjete i kulture Republike Srpske. Razlike među studijskim programima na dvije visokoškolske ustanove koje pripadaju istoj znanstvenoj oblasti prevelike su i predstavljaju barijeru svima koji žele vršiti prenos bodova, ulazak i izlazak u određenim fazama studija. Da bi se prevazišao navedeni problem visokoškolske ustanove sve češće inoviraju studijske programe.

Okvirnim zakonom u članku 6. utvrđeno je se da završetkom stupnja prvog ciklusa stiče pravo na određenu akademsku titulu, odnosno stručno zvanje u određenoj oblasti, završetkom stupnja drugog ciklusa stiče se akademska titula i zvanje magistra za određenu oblast, završetkom stupnja trećeg ciklusa stiče se akademska titula i zvanstveno zvanje doktora nauka za određenu oblast. Akademske titule i zvanja za sva tri ciklusa definiraju se Pravilnikom o korištenju akademskih titula, te sticanju znanstvenih i stručnih zvanja. Osim zvanja koja se dodjeljuju *honoris causa* (počasni doktorat nauka), ne mogu se dodjeljivati nikakva druga zvanja koja nisu predviđena ovim zakonom, odnosno pravilnikom o korištenju akademskih titula, te sticanju naučnih i stručnih zvanja. Kako nije donesen pravilnik o korištenju akademskih titula, te sticanju znanstvenih i stručnih zvanja na razini Bosne i Hercegovine, zbog nemogućnosti postizanja koncenzusa svih nadležnih obrazovnih vlasti i akademske zajednice u svezi sa sadržajem istog, nadležne obrazovne vlasti imaju svoje pravilnike, akademske titule, znanstvena i stručna zvanja.

Člankom 48. stavak (4) Okvirnog zakona se kaže da je nadležnost Agencija za razvoj visokog obrazovanja i osiguranje kvaliteta „*davanje preporuka o kriterijima za licenciranje visokoškolskih ustanova i studijskih programa*“. Međutim, u aktuelnoj situaciji ministarstva nadležna za obrazovanje, potpuno samostalno vrše osnivanje, odnosno licenciranje i zatvaranje visokoškolskih ustanova.

Visokoškolske ustanove u Bosni i Hercegovini licenciraju se na osnovu entitetskih/kantonalnih propisa: zakona o visokom obrazovanju, i podzakonskih akata koji definiraju uslove za osnivanje visokoškolskih ustanova i obavljanje djelatnosti visokog obrazovanja.

Prema odredbama Okvirnog zakona (članak 61.) „*Stupanjem na snagu ovog zakona, postojeće visokoškolske ustanove dobivaju privremenu akreditaciju od nadležne institucije. U privremenoj akreditaciji određuje se rok u kojem će se obaviti akreditacija svakog pojedinog programa koji se izučava na tim visokoškolskim ustanovama, a sve sukladno kriterijima i procedurama za akreditaciju i standardima. Akreditacija visokoškolskih ustanova bit će obavljena u periodu od najviše dvije godine od dana stupanja na snagu ovog zakona.*“

Međutim, kako je bilo očigledno da se taj posao neće uraditi u roku, Zakonom o izmjenama i dopunama Okvirnog zakona o visokom obrazovanju u Bosni i Hercegovini²⁷ usvojena je izmjena da se on produži na četiri godine, tj. do kolovoza 2011. godine.

Osim toga, sve rokove u postupku akreditacije (rok u kojem se treba podnijeti zahtjev za akreditaciju, rok važenja akreditacije, rok za postupanje nadležnih organa, rok u kojem se akreditacija mora obaviti i sl.) trebaju propisati nadležne obrazovne vlasti (entiteti, kantoni, Brčko distrikt BiH) svojim zakonima i podzakonskim aktima (pravilnicima i sl.).

Donošenjem zakonskih i/ili podzakonskih akata pravni okvir za akreditaciju visokoškolskih ustanova i studijskih programa osigurale su nadležne obrazovne vlasti: Unsko-sanskog, Posavskog, Tuzlanskog, Zeničko-dobojskog, Srednjobosanskog, Hercegovačko-neretvanskog, Zapadnohercegovačkog i Sarajevskog kantona, Republike Srpske, te je ovaj proces zvanično započeo 2012. godine.

Na značaj akreditacije visokoškolskih ustanova i studijskih programa najbolje ukazuju odredbe Okvirnog zakona u članku 54. stavak (1) „*Nadležni državni organi, te drugi organi i organizacije u Bosni i Hercegovini će, u svrhu zaposlenja ili javne funkcije, priznavati samo one akademske stupnjeve i diplome koje izdaju akreditirane visokoškolske ustanove.*“ Stoga

²⁷ „Službeni glasnik BiH“ broj 59/09;

se akreditacija treba smatrati obveznom. Međutim, prema Zakonu o visokom obrazovanju Republike Srpske akreditacija je dobrovoljna, te svaka visokoškolska ustanova sama odlučuje kada će se prijaviti za akreditaciju, kao i koje studijske programe će prijaviti za akreditaciju. Na osnovu provedenog postupka akreditacije u Državni registar akreditiranih visokoškolskih ustanova u Bosni i Hercegovini, koji prema Okvirnom zakonu vodi Agencija za razvoj visokog obrazovanja i osiguranje kvaliteta, u razdoblju od 2013. godine do danas (06.05.2016. godine) upisano je ukupno 19 visokoškolskih ustanova i to:

1. Univerzitet u Istočnom Sarajevu;
2. Univerzitet u Banjoj Luci;
3. Univerzitet za poslovne studije Banja Luka;
4. Visoka škola „Banja Luka College“ Banja Luka;
5. Nezavisni univerzitet Banja Luka;
6. Visoka škola Komunikološki koledž „Kapa Fi“, Banja Luka;
7. Univerzitet Sinergija, Bijeljina;
8. University Sarajevo School of Science and Technology, Sarajevo;
9. Visoka škola za uslužni biznis Istočno Sarajevo, Sokolac;
10. Univerzitet u Zenici;
11. Internacionalni „BURCH“ Univerzitet, Sarajevo;
12. Internacionalni univerzitet Sarajevo, Sarajevo;
13. Univerzitet u Sarajevu;
14. Univerzitet u Tuzli;
15. Univerzitet „Džemal Bijedić“ u Mostaru, Mostar
16. Sveučilište u Mostaru;
17. Visoka škola „Logos centar“, Mostar;
18. Univerzitet u Bihaću;
19. Američki univerziteta u Bosni i Hercegovini (uslovna akreditacija)

Tijekom 2015. godine intenzivno se razgovaralo o akreditaciji studijskih programa i načinu na koji je potrebno detaljnije regulirati taj proces, međutim sam početak tog procesa je izostao. Agencija za razvoj visokog obrazovanja i osiguranje kvaliteta je pripremila prijedlog modela akreditacije studijskih programa, s kojim je upoznala sve nadležne obrazovne vlasti.

Prema odredbama članka 56. Okvirnog zakona lica koja su stekla određena naučna i stručna zvanja zadržavaju pravo njihovog korištenja sukladno propisima prema kojima su ih stekli. Također, ova lica imaju pravo tražiti od visokoškolske ustanove na kojoj su stekli ta zvanja da im u postupku i pod uvjetima predviđenim statutom visokoškolske ustanove izda dokument (potvrdu ili diplomu) o ekvivalenciji prije stečenog akademskog naziva s novim akademskim nazivima, kao i dodatak diplomi. Nadležne obrazovne vlasti dijelom su inkorporirale navedene odredbe u vlastita zakonska rješenja. Naime, osim Ministarstva prosvjete i kulture Republike Srpske, niti jedna druga nadležna obrazovna vlast nije potvrdila postojanje prava na izdavanje dodatka diplomi licima koja su stekla određena naučna i stručna zvanja prema propisima koji su bili na snazi prije stupanja na snagu važećih zakona iz oblasti visokog obrazovanja.

Integriranje sveučilišta jedno je od osnovnih pitanja u reformi upravljanja i rukovođenja kao i cjelokupne reforme visokog obrazovanja u Bosni i Hercegovini.

Okvirnim zakonom u članku 20. se kaže da s ciljem promocije i osiguranja integracije akademskog, financijskog i prostornog planiranja i razvoja, godinu dana nakon stupanja na snagu ovog zakona, organizacione jedinice sveučilišta neće imati pravni subjektivitet neovisno od sveučilišta. Nadelje, prema odredbama članka 60. „*Integriranje visokoškolskih ustanova počinje danom stupanja na snagu ovog zakona, a završit će se u roku od jedne godine od njegovog stupanja na snagu*“.

Proces integriranja sveučilišta u Bosni i Hercegovini odvija se neravnomjerno. Prvo integrirano sveučilište, iako bez odgovarajućeg zakona, bio je Univerzitet u Tuzli, potom u Zenici, Banjoj Luci, Istočnom Sarajevu i Bihaću. Sveučilište u Mostaru, Univerzitet „Džemal Bijedić“ u Mostaru i Univerzitet u Sarajevu još su u procesu integracije.

Uprkos svim poteškoćama, prepoznato je da stvaranjem odgovarajućih uvjeta na entitetskom i kantonalnom nivou proces integriranja napreduje. Integriranje sveučilišta je veoma složen proces, izuzetno zahtjevan u smislu ljudskih potencijala i financijskih sredstava. Nije dovoljno samo ukinuti pravni status fakulteta. Tačnije, on iziskuje uvođenje potpuno drugačije filozofije i rukovodne politike visokoškolske ustanove. Sva sveučilišta koja djeluju kao integrirana suočavaju se sa ozbiljnim problemima. To važi čak i za Univerzitet u Tuzli i Univerzitet u Zenici koji imaju duže iskustvo kao integrirane strukture. Centralno pitanje je uspostavljanje ravnoteže između integriranja funkcija u centralnom rukovođenju i osiguravanja dovoljno prostora za proaktivno djelovanje fakulteta, kao osnove za njihov uspješan razvoj. Fakulteti i odsjeci su fokalne tačke podučavanja, učenja i znanstvenih aktivnosti sveučilišta, dok centralna uprava treba za cilj imati da stvori najbolje uvjete za te aktivnosti. Istovremeno, jačanje sveučilišta kao cjeline ključno je za postizanje njegove značajnije uloge za društvo.

U članku 64. stavak (1) Okvirog zakona o visokom obrazovanju u Bosni i Hercegovini definirano je da će se „*Zakonom Republike Srpske i zakonima kantona riješiti status dosadašnjih viših škola najkasnije u roku od jedne godine od dana stupanja na snagu ovog zakona*“.

Svi zakoni nižih razina vlasti doneseni sukladno Okvirnom zakonu definiraju status viših škola na jedinstven način, tj. kao visokoškolske ustanove koje se bave nastavnim i znanstveno-istraživačkim radom i izvode studij prvog ciklusa, te realizuju najmanje jedan studijski program iz jedne znanstvene oblasti.

Okvirnim zakonom (članak 59.) utvrđeno je da studenti upisani na dodiplomski i postdiplomski studij na dan stupanja na snagu ovog zakona imaju pravo završiti studij prema nastavnom programu i uslovima koji su važili prilikom upisa u prvu godinu studija i steći odgovarajući stručni, odnosno naučni naziv prema propisima koji su važili prije stupanja na snagu ovog zakona. Studenti kojima je na osnovu prijašnjih propisa odobrena tema za izradu doktorskog rada bez doktorskog studija imaju pravo odbrane doktorskog rada i sticanja doktorata nauka prema propisima koji su važili do stupanja na snagu ovog zakona.

Pravo na završetak studija započet po zakonskim propisima koji su važili prije stupanja na snagu Okvirnog zakona, odnosno zakona o visokom obrazovanju entiteta Republika Srpska, kantona u Federaciji BiH i Brčko distrikta BiH, ograničen je na različit vremenski okvir, tako je npr. u Unsko-sanskom kantonu do kraja akademske 2014/2015. godine, u Zeničko-dobojskom kantonu rok za završetak postdiplomski studija je bio 31.12.2014. godine a za izradu doktorskog rada bez doktorskog studija 31.12.2016. godine, u Tuzlanskom kantonu do akademske 2015/2016. godine, u Kantonu Sarajevo rok za završetak postdiplomski studija, kao i za izradu doktorskog rada prema ranijim propisima je 31.12.2018. godine, u

Srednjobosanskom kantonu rok za završetak postdiplomski studija je 30.3.2017. godine a za izradu doktorskog rada bez doktorskog studija 30.3.2018. godine, u Hercegovačko-neretvanskom kantonu rok je 2017. godina, dok se u Republici Srpskoj stupanj doktora nauka prema ranijim propisima može steći zaključno sa 30.9. 2018. godine.

Dalja harmonizacija kantonalnih i entitetskog zakona je ključna, jer naizgled male razlike, uzimajući u obzir dug i složen upravljački lanac, mogu imati značajne posljedice kako na studente, tako i na reformu visokog obrazovanja u Bosni i Hercegovini.

Okvirnim zakonom o visokom obrazovanju u Bosni i Hercegovini uspostavljene su dvije agencije za obrazovanje na državnoj razini: Agencija za razvoj visokog obrazovanja i osiguranje kvaliteta (u daljnjem tekstu: Agencija) i Centar za informiranje i priznavanje dokumenata u oblasti visokog obrazovanja (u daljnjem tekstu: CIP).

Agencija za razvoj visokog obrazovanja i osiguranje kvaliteta (HEA) osnovana je Okvirnim zakonom kao samostalna upravna organizacija. Nadležnosti Agencije definirane su člancima 48., 49. i 50. Okvirnog zakona a tiču se osiguranja kvalitete u visokom obrazovanju, definiranja jasnih, transparentnih i pristupačnih kriterija za akreditaciju i razvoj visokog obrazovanja putem utvrđivanja standarda kvaliteta, analize kvaliteta, te donošenja normi kojima se određuju minimalni standardi u oblasti visokog obrazovanja. Člankom 50. je propisano da Agencija donosi uputstvo o formi i sadržaju diplome i dodatka diplome koje izdaju akreditovane visokoškolske ustanove.

Agencija je do sada izvršila sljedeće Zakonom planirane aktivnosti:

1. Utvrđeni su kriteriji za akreditaciju visokoškolskih ustanova u Bosni i Hercegovini²⁸, jedinstveni za sve visokoškolske ustanove u Bosni i Hercegovini, a isti definiraju standarde koje visokoškolske ustanove trebaju dostići da bi pokazale da ispunjavaju određen stupanj kvalitete u svrhu akreditacije;
2. Utvrđeni su kriteriji za izbor domaćih i međunarodnih stručnjaka koji daju ocjenu i obavljaju reviziju kvalitete i daju preporuke o akreditaciji visokoškolskih ustanova²⁹. Odlukom o načinu formiranja Komisije za izbor domaćih i međunarodnih stručnjaka koji daju ocjenu i obavljaju reviziju kvalitete i daju preporuke o akreditaciji visokoškolskih ustanova i studijskih programa³⁰ formira se Komisija koja u javnoj proceduri, na osnovu članaka 48. i 49. utvrđuje listu stručnjaka koji mogu učestvovati u vanjskom osiguranju kvaliteta.
Na utvrđenoj listi trenutno su 385 stručnjaka u četiri kategorije: Predstavnici akademske zajednice u Bosni i Hercegovini – 169 stručnjaka; Međunarodni stručnjaci – 124 stručnjaka; Predstavnici privrede i prakse – 66 stručnjaka; Studenti – 26 stručnjaka;
3. Sukladno članku 50. Okvirnog zakona, te članku 1. alineje f. i g, i članku 3. Odluke o usvajanju dokumenata potrebnih za daljnju implementaciju Bolonjskog procesa u Bosni i Hercegovini doneseno je Uputstvo o formi i sadržaju diplome i dodatka diplome koju izdaju akreditirane visokoškolske ustanove³¹;
4. Odlukom o normama kojima se određuju minimalni standardi u području visokog obrazovanja u Bosni i Hercegovini³² utvrđene su norme kojima se određuju minimalni

²⁸ „Službeni glasnik BiH“, br. 75/10 i 44/13;

²⁹ „Službeni glasnik BiH“, br. 88/09, 03/13 i 30/15;

³⁰ „Službeni glasnik BiH“, broj 88/09;

³¹ „Službeni glasnik BiH“, broj 86/09;

³² „Službeni glasnik BiH“, broj 100/11;

standardi u području visokog obrazovanja, sadržane u Pravilima za ostvarivanje standarda i smjernica za osiguranje kvaliteta u visokom obrazovanju u Bosni i Hercegovini;

5. Pravilnikom o vođenju državnog registra akreditiranih visokoškolskih ustanova u Bosni i Hercegovini³³ propisano je vođenje Državnog registra akreditiranih visokoškolskih ustanova u Bosni i Hercegovini (u daljnjem tekstu: Registar), izgled i sadržaj Registra, postupak upisa u Registar, način upisa, ispravke upisa, brisanje iz Registra, osiguranje dostupnosti informacija o akreditiranim visokoškolskim ustanovama u Bosni i Hercegovini, izdavanje uvjerenja o upisu u Registar, te druga pitanja od značaja za uspostavljanje i vođenje Registra;
6. Donesene su Preporuke o kriterijima za licenciranje visokoškolskih ustanova i studijskih programa u Bosni i Hercegovini³⁴, koje treba da posluže kao osnova nadležnim obrazovnim organima da svojim aktima odrede: kriterije za licenciranje visokoškolskih ustanova i studijskih programa, te postupak ocjene ispunjenosti kriterija;
7. U oblasti akreditacije Agencija imenuje komisije stručnjaka, na osnovu prijedloga nadležnih obrazovnih vlasti u pogledu izbora stručnjaka s utvrđene liste stručnjaka, daje preporuke nadležnim obrazovnim vlastima o akreditaciji visokoškolske ustanove, odnosno studijskog programa, na osnovu mišljenja komisije stručnjaka, ocjenjuje usklađenost rješenja o akreditaciji s normama i kriterijima iz članka 48. alineja 1. ovog Zakona i, u slučaju utvrđene neusklađenosti, daje preporuke Upravnom odboru za preduzimanje daljnjih mjera, sve do mjere poništenja rješenja o akreditaciji, vođenje državnog registra akreditiranih visokoškolskih ustanova, stalnu dostupnost na svojoj internet stranici liste akreditiranih visokoškolskih ustanova u Bosni i Hercegovini i njeno objavljivanje najmanje jednom godišnje u "Službenom glasniku BiH", a najmanje dva puta godišnje u trima visokotiražnim dnevnim novinama;
8. Kao stalan zadatak Agencije navodi se predstavljanje Bosne i Hercegovine u međunarodnim organizacijama za kvalitet u visokom obrazovanju.

Agencije je postala punopravna članica najveće svjetske organizacije za osiguranje kvalitete u visokom obrazovanju INQAAHE (Međunarodna mreža agencija za osiguranje kvalitete u visokom obrazovanju), te punopravna članica CEENQA-e (Mreže agencija za osiguranje kvalitete srednje i istočne Europe), u kojoj ima mjesto i člana Odbora. Ispunjavanjem određenih uslova, Agencija je podnijela zahtjev za prijem u punopravno članstvo u Europskoj asocijaciji za osiguranje kvalitete u visokom obrazovanju (ENQA), u kojoj je do sada bila u svojstvu pridruženog člana, i Europskom registru za osiguranje kvalitete u visokom obrazovanju (EQAR). Glavni preduslov za podnošenje zahtjeva za punopravno članstvo u ENQA-i je da se aktuelno osiguranje kvalitete obavlja i provodi u trajanju od najmanje dvije godine. Da bi postale punopravne članice, agencije moraju zadovoljiti europske standarde i smjernice za osiguranje kvaliteta u Europskom prostoru visokog obrazovanja (ESG) čiju revidiranu verziju su usvojili europski ministri zaduženi za visoko obrazovanje u maju 2015. godine u Jerevanu.

Pored izvršavanja svih Okvirmim zakon utvrđenih nadležnosti u postupku akreditacije visokoškolskih ustanova i studijskih propisa, Agencija za razvoj visokog obrazovanja i osiguranje kvaliteta u Bosni i Hercegovini, u proteklom razdoblju intenzivno je radila na

³³ „Službeni glasnik BiH“, broj 91/11;

³⁴ „Službeni glasnik BiH“, broj 13/12;

unaprjeđenju procesa akreditacije, samostalno, ali i u suradnji sa nadležnim obrazovnim vlastima. Evidentna su određena poboljšanja koja se odnose na oblast akreditacije.

Centar za informiranje i priznavanje dokumenata iz oblasti visokog obrazovanja (CIP) osnovan je Okvirnim zakonom kao samostalna upravna organizacija, a nadležan je za: informiranje i priznavanje u oblasti visokog obrazovanja; koordiniranje i međunarodnu razmjenu akademskog osoblja, studenata i programa u oblasti visokog obrazovanja; predstavljanje Bosne i Hercegovine u međunarodnim projektima u oblasti visokog obrazovanja iz svoje nadležnosti; - kroz međunarodne mreže centara za informiranje (mreže ENIC/NARIC), pruža informacije visokoškolskim ustanovama u Bosni i Hercegovini, u svezi sa inozemnim visokoškolskim ustanovama i programima kao osnov za priznavanje stupnja i diploma za daljnje školovanje na visokoškolskim ustanovama u Bosni i Hercegovini i predstavlja Bosnu i Hercegovinu u tim mrežama; sukladno Lisabonskoj konvenciji i njenim pratećim dokumentima, donosi preporuke ministarstvu Republike Srpske, kantonalnim ministarstvima i Brčko distriktu BiH o priznavanju diploma stečenih van Bosne i Hercegovine s ciljem zaposlenja, nastavka obrazovanja i ostvarivanja drugih prava koja proističu iz stečene kvalifikacije.

Centar je do sada izvršio sljedeće zakonom naložene aktivnosti:

1. Preuzete su nadležnosti vezane za učešće Bosne i Hercegovine u ENIC/NARIC mreži europskih nacionalnih informacionih centara u području visokog obrazovanja kroz pružanje informacija o sustavu visokog obrazovanja u Bosni i Hercegovini u svrhu priznanja kvalifikacija visokog obrazovanja stečenih u Bosni i Hercegovinu u inozemstvu, kao i prikupljanje informacija nadležnim organima Bosne i Hercegovine za priznavanje inozemnih visokoškolskih kvalifikacija stečenih u inozemstvu;
2. Donesene su Preporuke o kriterijima za vrednovanje inozemnih visokoškolskih kvalifikacija u postupku priznavanja u svrhu zapošljavanja i nastavka obrazovanja³⁵;
3. Donesene su Preporuke o korištenju kvalifikacijskih okvira u postupku priznavanja inozemnih visokoškolskih kvalifikacija u Bosni i Hercegovini³⁶;
4. Preporuke o priznavanju inozemnih visokoškolskih kvalifikacija s nedovljnom dokumentacijom ili bez dokumentacije³⁷ pokazuju načine utvrđivanja statusa visokoškolskih kvalifikacija licima s nedovljnom dokumentacijom ili bez dokumentacije, koji imaju pravo na priznavanje kvalifikacija stečenih na formalan način;
5. Preporuke o priznavanju inozemnih visokoškolskih kvalifikacija stečenih prekograničnim obrazovanjem³⁸ donesene su u cilju promoviranja dobre prakse u osiguranju međunacionalnog obrazovanja; osiguranja kvaliteta u prekograničnom visokom obrazovanju; poboljšanja ukupne akademske i profesionalne mobilnosti i olakšavanja i unaprjeđenja procesa priznavanja inozemnih visokoškolskih kvalifikacija u Bosni i Hercegovini;
6. Preporuke o priznavanju inozemnih visokoškolskih kvalifikacija stečenih zajedničkim programima³⁹ donesene su s ciljem poboljšanja ukupne akademske i profesionalne mobilnosti i olakšavanja i unaprjeđenja procesa priznavanja inozemnih visokoškolskih kvalifikacija u Bosni i Hercegovini, putem razvijanja dobrih praksi priznavanja inozemnih visokoškolskih kvalifikacija stečenih zajedničkim

³⁵ „Službeni glasnik BiH“ broj 10/13;

³⁶ „Službeni glasnik BiH“ broj 81/14;

³⁷ „Službeni glasnik BiH“ broj 81/14;

³⁸ „Službeni glasnik BiH“ broj 80/15;

³⁹ „Službeni glasnik BiH“ broj 80/15;

programima, kao i putem promoviranja i uvođenja suvremenih standarda u priznavanju inozemnih visokoškolskih kvalifikacija u Bosni i Hercegovini od strane za to nadležnih organa.

Pored navedenog, Centar kontinuirano dostavlja informacije, obavještenja i vrednovanja inozemnih visokoškolskih kvalifikacija nadležnim ministarstvima obrazovanja i drugim stranama sa zakonitim interesom, kao i mišljenja i preporuke o načinu priznavanja visokoškolskih kvalifikacija koje su stečene izvan Bosne i Hercegovine nakon 6. travnja 1992. godine.

3.5.2. Strateški dokumenti u oblasti visokog obrazovanja

Strateški dokumenti u oblasti visokog obrazovanja su:

„Odluka o usvajanju dokumenata potrebnih za daljnju implementaciju Bolonjskog procesa u Bosni i Hercegovini“.

Dokumenti koji su sastavni dio ove Odluke su:

- 1) Okvir za visokoškolske kvalifikacije u Bosni i Hercegovini;
- 2) Provođenje Okvira za kvalifikacije za visoko obrazovanje u Bosni i Hercegovini;
- 3) Standardi i smjernice za osiguranje kvalitete u visokom obrazovanju u Bosni i Hercegovini;
- 4) Preporuke za implementaciju osiguranja kvalitete u visokom obrazovanju u Bosni i Hercegovini;
- 5) Državni akcijski plan za priznavanje kvalifikacija u Bosni i Hercegovini;
- 6) Model Dodatka diplomi za Bosnu i Hercegovinu;
- 7) Priručnik za korisnike modela Dodatka diplomi za Bosnu i Hercegovinu.

Navedeni dokumenti su potrebni za izvršenje Okvirnog zakona, za daljnju implementaciju Bolonjskog procesa u Bosni i Hercegovini, za izvršenje Konvencije o priznavanju kvalifikacija koja se odnosi na visoko obrazovanje u europskoj regiji⁴⁰, kao i izvršenje Programa realizacije prioriteta iz Europskog partnerstva sa Bosnom i Hercegovinom, usvojenog na 110. sjednici Vijeća ministara BiH, održanoj 23.02.2006. godine.

„Strateški pravci razvoja obrazovanja u Bosni i Hercegovini sa planom implementacije 2008 - 2015“⁴¹ - Ovim dokumentom visoko obrazovanje u svojim ciljevima definira implementiranje Okvirnog zakona o visokom obrazovanju u Bosni i Hercegovini. Takođe, se ukazuje na potrebu izrade studije o razlozima velikog broja prekida školovanja i niske stope završavanja visokog obrazovanja, kao i izradu obveznog dodatka diplomi. Strategijom je predviđeno uspostavljanje magistarskog i doktorskog studija sukladno Bolonjskim principima i razvoj institucionalne mreže za istraživanje i razvoj na svim visokoškolskim ustanovama. Uspostavljanje Agencije za razvoj visokog obrazovanja i osiguranje kvaliteta i Centra za informiranje i priznavanje dokumenata u oblasti visokog obrazovanja, funkcionalna integracija univerziteta, te potpuno implementiranje Lisabonske konvencije uz povećanje obuhvata generacije visokim obrazovanjem na 32% sa sadašnjih 20% do 2015. godine su takođe ciljevi Strategije. U toku su aktivnosti na procjeni stupnja realizacije ove Strategije.

Prioriteti za razvoj visokog obrazovanja u Bosni i Hercegovini za razdoblje 2016-2026, predstavljaju glavne mjere i aktivnosti koje se trebaju provesti u Bosni i Hercegovini kako bi

⁴⁰ „Službeni glasnik BiH“ „Međunarodni ugovori“, broj 16/03;

⁴¹ „Službeni glasnik BiH“, broj 63/08;

se s jedne strane osnažio razvoj visokog obrazovanja, a s druge ostvarila negova puna uključenost u Europski prostor visokog obrazovanja. Realizacijom utvrđenih prioriteta, grupisanih u sedam ključnih područja: dobro upravljanje i menadžment; resursi; povezanost tržišta rada i visokog obrazovanja; standardi kvalifikacija; studentsko iskustvo; internacionalizacija i statistika, doprinijet će se daljnjem usklađivanju visokog obrazovanja u Bosni i Hercegovini sa politikama, ciljevima i prioritetima Europskog prostora visokog obrazovanja.

3.5.3. Najznačajniji projekti u oblasti visokog obrazovanja

Projekt „Modernizacija upravljanja i rukovođenja sveučilišta u Bosni i Hercegovini“ (2003-2005) rezultirao je institucionalnom analizom sedam javnih sveučilišta u Bosni i Hercegovini; izradom Prototipa statuta za integrirana sveučilišta; te utvrđivanjem Prioriteta za menadžment integriranih sveučilišta.

Zajednički projekt Europske komisije i Vijeća Europe 2006. - 2008. godine „Jačanje visokog obrazovanja u Bosni i Hercegovini“ doprinio je razvoju važnih instrumenata za primjenu Bolonjskih principa. Preciznije, radi se o sedam bitnih dokumenata, neophodnih za priključenje Bosne i Hercegovine Europskom prostoru visokog obrazovanja, a to su: Okvir za visokoškolske kvalifikacije u BiH, Preporuke za implementaciju okvira visokoškolskih kvalifikacija u BiH, Standardi i smjernice za osiguranje kvalitete u visokom obrazovanju u BiH, Preporuke za implementaciju osiguranja kvaliteta u BiH, Državni akcioni plan za priznavanje kvalifikacija u BiH, Model Dodatka diplomi i Priručnik za korisnike modela Dodatka diplomi.

Studija izvodljivosti reforme financiranja visokog obrazovanja u Bosni i Hercegovini (2008) je ukazala na nedostatke postojećih sustava financiranja i dala preporuke za transformaciju.

Projekt „Jačanje visokog obrazovanja u Bosni i Hercegovini III“ (2009-2011) rezultirao je nizom dokumenata na temu eksterne evaluacije univerziteta, legislative potrebne za osiguranje kvalitete i mreže eksperata u tom području, te je proizveo i tri predmetna kvalifikacijska okvira, na osnovu generičkog, usvojenog od strane Vijeća ministara BiH.

U okviru projekta „Podrška reformi visokog obrazovanja u Bosni i Hercegovini“ (2009-2011), između ostalog, urađena je analiza stanja zakonodavstva i prakse na području priznavanja inozemnih visokoškolskih kvalifikacija u Bosni i Hercegovini, te su izrađene Smjernice za priznavanje inozemnih visokoškolskih kvalifikacija u Bosni i Hercegovini.

Prijedlog modela financiranja javnih visokoškolskih ustanova prema kojem osnovu za financiranje predstavljaju troškovi po studentu određenog studijskog programa, u određenom studijskom ciklusu, rezultat je Projekta „Reforma financiranja visokog obrazovanja u Bosni i Hercegovini“.

U razdoblju 2013-2015. godine u Bosni i Hercegovini je implementiran Zajednički projekt Europske unije i Vijeća Europe pod nazivom “Strateški razvoj visokog obrazovanja i standarda kvalifikacija”. Jedan od njegovih osnovnih ciljeva je bio izrada prioriteta za razvoj visokog obrazovanja u Bosni i Hercegovini nakon 2015. godine, odnosno godine u kojoj ističu “Strateški pravci razvoja obrazovanja u BiH sa planom implementacije 2008-2015”, a koji su projicirali potpuno pristupanje Bosne i Hercegovine Europskom prostoru visokog obrazovanja.

Obveza i odgovornost svih aktera je da se preduzmu aktivnosti na rješavanju problema sa kojima se suočava visoko obrazovanje u Bosni i Hercegovini, a što podrazumijeva veću i kvalitetniju suradnju i zajednički rad, kojim bi se utvrdila zajednička vizija razvoja ovog sektora u Bosni i Hercegovini i napretka Bosne i Hercegovine ka potpunoj integraciji u Europski prostor visokog obrazovanja.

4. Učešće u ERASMUS+ programu

Učešće Bosne i Hercegovine u programima Europske unije regulirano je Okvirnim sporazumom između Europske zajednice i Bosne i Hercegovine o općim načelima učešća Bosne i Hercegovine u programima Zajednice⁴² koji je potpisan na sastanku EU/Balkanskog foruma 22.11. 2004. godine. Sporazum je ratificiran od strane Parlamenta Europske unije u ožujku 2005. godine, a od strane Parlamenta Bosne i Hercegovine 2006. godine, te stupio na snagu 08.01. 2007. godine. Okvirnim sporazumom se navode opći uvjeti za učešće Bosne i Hercegovine u Programima Zajednice, između ostalih i za programe iz oblasti obrazovanja: Cjeloživotno učenje i Mladi u akciji, za razdoblje 2007. – 2013. godina. U navedenom razdoblju učesnici iz Bosne i Hercegovine mogli su aplicirati za projekte u programima iz oblasti obrazovanja, i to u Programu Cjeloživotno učenje (Lifelong Learning – LLL – program u oblasti obrazovanja i stručnog osposobljavanja i usavršavanja), Programu Erasmus Mundus (program koji podržava suradnju institucija i mobilnost studenata i znanstvenog osoblja u oblasti visokog obrazovanja) i Tempus programu (usmjeren na modernizaciju i suradnju u oblasti visokog obrazovanja).

Vijeće ministara BiH je u povodu razmatranja i usvajanja Informacije o učešću Bosne i Hercegovine u programima Europske unije za razdoblje siječanj 2011. – prosinac 2012. godine, koju je pripremila Direkcija za europske integracije Vijeća ministara BiH, na 43. sjednici održanoj 26.03.2013. godine, između ostalih, usvojilo zaključak po kojem se zadužuju nadležna ministarstva da, sukladno dinamici pristupanja programima EU, osiguraju ljudske kapacitete i potrebna financijska sredstva (iz proračuna i iz sredstava raspoložive predpristupne pomoći) za učešće Bosne i Hercegovine u programima EU iz njihove nadležnosti. Tijekom 2013. godine, Europska unija pripremala je nastavak, odnosno novi ciklus programa EU za razdoblje 2014. – 2020. godina, u okviru kojeg je Uredbom (EU) br. 1288/2013 – Europskog parlamenta i Vijeća od 11. prosinca 2013. godine, uspostavljen **Erasmus+ program Unije za obrazovanje, obuku, mlade i sport.**

Erasmus+ je zamijenio sedam programa iz razdoblja 2007. – 2013. godina i to: Program za cjeloživotno učenje (s njegovim potprogramima Erasmus, Leonardo da Vinci, Comenius i Grundtvig), Mladi u akciji, te Erasmus Mundus, Tempus, Alfa, Edulink. Program po prvi put uvodi i potporu području sporta. Program Erasmus+ usmjeren je ka jačanju znanja i vještina te zapošljivosti europskih građana kao i unaprjeđenju i modernizaciji sustava obrazovanja, obuke i mladih. Program Erasmus+ obuhvata sve europske i međunarodne programe, mreže (Eurydice, Europass, Euroguidance, Evropski kvalifikacijski okvir – EQF), platforme (eTwinning – platforma namijenjena za međunarodnu suradnju osnovnih i srednjih škola i EPAL – Evropska platforma za obrazovanje odraslih) i inicijative Europske unije u području obrazovanja, obuke, mladih i sporta. Namijenjen je učenicima, studentima, nastavnom i nenastavnom osoblju na svim razinama obrazovanja, mladima između 13 i 30 godina starosti, pojedincima, osoblju i članovima organizacija koji rade s mladima; sportskim

⁴² „Službeni glasnik BiH”, broj 15/06

radnicima, volonterima, i sportistima. Predviđa se da će u okviru ovog Programa više od 4 miliona osoba primiti podršku za studiranje, obuku, rad ili volontiranje u inozemstvu. Ovom brojkom se obuhvata 2 miliona studenata u visokoškolskim ustanovama, 650 000 učenika u programu stručnog osposobljavanja i znanstvenika, te više od 500 000 učesnika razmjene mladih i programa volontiranja u inozemstvu. Za provođenje ovog sedmogodišnjeg programa osigurat će se 14,7 milijardi EUR, što je 40% više u odnosu na proračun za ranije programe.

Bosni i Hercegovini je 2013. godine ponuđen pristup programu Erasmus+ u 2014. godini u vidu djelimičnog učešća. Nakon izraženog interesa, Europska komisija je pripremila i dostavila na usvajanje **Sporazum između Europske unije i Bosne i Hercegovine o učešću Bosne i Hercegovine u Erasmus+ programu Unije za obrazovanje, obuku, mlade i sport**, kojim se reguliraju rokovi i uvjeti učešća Bosne i Hercegovine u programu Europske unije Erasmus+. Nakon što su pribavljene saglasnosti svih nadležnih ministarstava obrazovanja u Bosni i Hercegovini, Ministarstvo civilnih poslova obavijestilo je Europsku komisiju da je Bosna i Hercegovina u mogućnosti pristupiti programu Erasmus+ u 2014. godini, u vidu djelimičnog učešća, pri čemu će sve aktivnosti voditi Izvršna agencija za obrazovanje, audiovizuelne djelatnosti i kulturu (EACEA) u Briselu. Vijeće ministara BiH je razmotrilo i usvojilo Informaciju o Sporazumu između Europske unije i Bosne i Hercegovine o učešću Bosne i Hercegovine u Erasmus+ programu Unije za obrazovanje, obuku, mlade i sport, na osnovu čega je **19. 06. 2014. godine u Briselu predmetni Sporazum zvanično i potpisan.**

Bosna i Hercegovina je pozvana da, pored ključnih akcija, učestvuje u mrežama i platformama Europske unije u oblasti obrazovanja, te je sukladno tome Ministarstvo civilnih poslova imenovalo kontakt osobe za mreže Eurydice, Euroguidance, Europass, Europsku mrežu o politikama cjeloživotnog profesionalnog usmjeravanja (ELGPN) i Europski kvalifikacijski okvir (EQF). Ministarstvo civilnih poslova je provelo proceduru, a Agencija za predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje je, sukladno svom mandatu, imenovala kontakt osobe za Europsku platformu za obrazovanje odraslih – EPALE, eTwinning platformu i implementaciju Europske agende za obrazovanje odraslih. Izvršeno je imenovanje predstavnika Bosne i Hercegovine, kao i njihove zamjene u Komitet Erasmus+ programa.

Aktivnosti unutar pomenutih mreža i platformi su vrlo dinamične, a za sudjelovanje u njima se najvećim dijelom koriste grant sredstva EU. Putem sudjelovanja u mrežama i platformama, Bosni i Hercegovini je omogućeno da i sama doprinese kreiranju politika i instrumenata za bolje povezivanje i konkurentni razvoj sektora obrazovanja i obuke, rada i zapošljavanja na EU razini, te njihovo usklađivanje na razini država članica, kandidata i potencijalnih kandidata za članstvo u EU. Harmonizirani razvoj i provođenje elemenata usuglašenih na mrežama i platformama na razini EU, država članica, kandidata i potencijalnih kandidata za članstvo u EU, doprinosi razvoju i primjeni koncepta cjeloživotnog učenja, sa naglaskom na ishodima učenja, ključnim kompetencijama, boljim vezama između sektora obrazovanja i rada i zapošljavanja.

Transformirani TEMPUS, a sada Erasmus+ ured, nastavio je pomagati korisnicima u Bosni i Hercegovini i potencijalnim aplikantima u okviru Programa. Erasmus+ ured provodi monitoring posjete u lokalnim organizacijama uključenim u Erasmus+ projekte i pruža potporu stručnjacima za reformu visokog obrazovanja za Erasmus+ u smislu modernizacije sektora visokog obrazovanja u Bosni i Hercegovini.

Pored svih navedenih programa bitno je istaći i učešće Bosne i Hercegovine u Centralnoeuropskom programu razmjene za univerzitetske studije (CEEPUS), te realizaciju mobilnosti kroz mnogobrojne bilateralne i druge sporazume.

5. SAŽETAK

Prema Zakonu o ministarstvima i drugim organima uprave Bosne i Hercegovine iz 2003. godine, Ministarstvo civilnih poslova je u području obrazovanja nadležno za obavljanje poslova i izvršavanje zadataka koji su u nadležnosti Bosne i Hercegovine i koji se odnose na utvrđivanje osnovnih principa koordiniranja aktivnosti, usklađivanja planova entitetskih tijela vlasti i definiranja strategije na međunarodnom planu.

U suradnji sa nadležnim obrazovnim vlastima u Bosni i Hercegovini i sukladno svojim nadležnostima, Ministarstvo civilnih poslova je u proteklom periodu iniciralo usvajanje četiri okvira zakona iz oblasti obrazovanja (za predškolski odgoj i obrazovanje; osnovno i srednje obrazovanje; srednje strukovno obrazovanje i visoko obrazovanje), kao i Zakon o Agenciji za predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje. Usvajanjem ovih zakona stvoren je ne samo neophodan zakonodavni, nego i institucionalni okvir na razini Bosne i Hercegovine za provođenje reforme obrazovanja sa naglaskom na EU integracije u ovoj oblasti, odnosno usklađivanje sa relevantnim standardima i kriterijima koji važe u državama članicama Europske unije.

Uz Agenciju za predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje, Okvirnim zakonom o visokom obrazovanju osnovane su i Agencija za razvoj visokog obrazovanja i osiguranje kvaliteta i Centar za informiranje i proznavanje dokumenata iz oblasti visokog obrazovanja.

Ministarstvo civilnih poslova je, u suradnji sa nadležnim obrazovnim i drugim vlastima, iniciralo i izradu i usvajanje većeg broja strategija koje pobliže definiraju različite razine obrazovanja, čime je stvoren i neophodan strateški okvir za kvalitetno provođenje reformi. Strateški dokumenti uključuju sve razine obrazovanja i usklađeni su sa procesima integracija Bosne i Hercegovine u tzv. *europski obrazovni prostor*, prvenstveno kada je riječ o visokom i srednjem strukovnom obrazovanju, a temelje se na Bolonjskoj, Lisabonskoj i Kopenhaškoj deklaraciji koje je potpisala i Bosna i Hercegovina. Postojeće strateške dokumente potrebno je stalno inovirati i usklađivati sa Europskom strategijom za pametan, održiv i inkluzivan rast - EU 2020 i Strategijom razvoja Jugoistočne Evrope - SEE 2020, uz napomenu da je njihovo postojanje neophodan preduvjet za povlačenje sredstava predpristupne pomoći iz IPA II programa.

Zakonodavni, institucionalni i strateški okvir prilagođen zahtjevima procesa EU integracija u smislu dostizanja europskih standarda u oblasti obrazovanja i obuke bitan je preduvjet, ali nije dovoljan za sveukupnu reformu, modernizaciju i podizanje kvaliteta u ovim kako za državu i društvo, tako i svakog pojedinca važnim oblastima.

S tim u vezi, potrebno je osigurati učinkovitu i harmoniziranu provedbu okvirnih zakona i strategija, odnosno usklađenost zakona i strategija na drugim razinama vlasti sa onima na razini Bosne i Hercegovine. Međutim, još uvijek nisu u potpunosti uspostavljeni mehanizmi koji garantiraju potpunu provedbu zakonskih odredbi u smislu univerzalnog prava na obrazovanje, te inkluzivno i multietničko okruženje za učenje u svim školama u Bosni i

Hercegovini, što još uvijek dovodi do sporadičnih pojava diskriminacije, segregacije, asimilacije i politizacije u obrazovanju.

Za potpune rezultate reforme potrebno je osigurati odgovarajuća ulaganja u sustave obrazovanja, obuke i osposobljavanja na svim razinama vlasti u Bosni i Hercegovini, što je sukladno opredjeljenima koja se odnose na razvoj strateških prioriteta kao što su kvalifikacijski okvir za cjeloživotno učenje prema Europskom kvalifikacijskom okviru (razvoj kvalitetnih kvalifikacija baziranih na ishodima učenja, odnosno znanjima, vještinama i kompetencijama koje se traže na tržištu rada i omogućavaju lakšu mobilnost i radi zapošljavanja i radi nastavka školovanja u i izvan Bosne i Hercegovine), i razvoj ključnih kompetencija prema Europskom referentnom okviru (što između ostalog uključuje funkcionalnu pismenost na maternjem i stranom jeziku, ali i matematičku i digitalnu, te građansku, poduzetničku, komunikološku kompetenciju i učiti kako učiti).

Jedan od najznačajnijih prioriteta u Bosni i Hercegovini, kada je u pitanju razvoj ljudskih resursa, je osigurati bolje međusobno planiranje i povezivanje sektora obrazovanja i obuke sa sektorom rada i zapošljavanja, bolje zadovoljavanje ekonomskih potreba i potreba tržišta rada u 21. stoljeću (osposobljavanje učenika u smislu relevantnih znanja i vještina koje se traže na tržištu rada) čime će se u budućnosti ostvariti i brži ekonomski napredak Bosne i Hercegovine.

Na kraju ističemo da je provedba reforme obrazovanja u Bosni i Hercegovini, kao uostalom i u bilo kojoj drugoj državi, veoma dugotrajan i skup proces, koji nikada ne prestaje, i za čiji je uspjeh presudna politička volja i opredijeljenost, ali i koncenzus svih zainteresiranih za stanje u ovoj strateški važnoj oblasti.